

Úvod do filosofie jako žánr

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Martina Vašková**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina Vašková**
Osobní číslo: **P15000631**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Úvod do filosofie jako žánr**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analyzovat české i zahraniční příručky úvodového typu v oboru filosofie vydané po roce 1989 v českém jazyce a provést komparaci z hlediska jejich struktury, obsahového vymezení a upotřebitelnosti pro učitelskou praxi. Studentka se bude během vypracování DP držet organizačních a metodických pokynů vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ANZENBACHER, Arno. Úvod do filosofie. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.

BENYOVSZKY, Ladislav a kol. Úvod do filosofického myšlení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-040-6.

BLECHA, Ivan. Filosofie. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-147-0.

FÜRST, Maria. Filozofie. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1994. ISBN 80-7168-161-X.

HEJDÁNEK, Ladislav. Úvod do filosofování. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-416-9.

LIESSMANN, Konrad Paul a Gerhard ZENATY. O myšlení: Úvod do filosofie. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85619-94-6.

ODEHNAL, Ivo. Úvod do filozofie člověka. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. ISBN 80-7204-230-0.

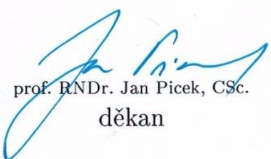
Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Anotace

Zaměřením této práce je analyzovat, porovnat a rozřídít příručky úvodového typu v oboru filosofie české i zahraniční vydané po roce 1989. Zaměřuje se na hledisko pojetí původu světa a člověka, které autoři knih vybraných pro účely této práce zastávají. Proto byla vytvořena pětistupňová škála, která se pohybuje od kreacionismu neboli dualistického pojetí tohoto fenoménu až po neodarwinismus, který je monistický. Nejprve je v práci popsáno pojetí původu světa a člověka z pohledu kreacionismu, kdy je vše stvořeno Stvořitelem, a poté i hledisko evoluce, opírající se o Darwinovu teorii evoluce. Dále je popsán rozdíl a souvislosti mezi evolucí kosmickou, biologickou a kulturní. Následuje samotná analýza jednotlivých knih a jejich zařazení na škálu zmíněné výše. Z knih jsou vybrány a okomentovány vždy relevantní pasáže, podle kterých bylo zařazení provedeno. Cílem práce je vybrat příručky, které jsou upotřebitelné pro učitelskou praxi. Z toho důvodu se práce zaměřuje také na pojetí původu světa a člověka tak, jak o něm pojednává Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Vyhledává, v jakých předmětech a jakým způsobem tuto problematiku reflektuje tento dokument. V práci je také popsáno postavení náboženství jakožto předmětu na základních školách. Autorka vychází při své práci ze skutečnosti, že Česká republika je demokratický stát, ve kterém panuje svoboda myšlení a vyznání.

Klíčová slova

kreacionismus, evolucionismus, evoluce, neodarwinismus, stvoření, Darwin, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, filosofie, náboženství, věda, výuka, původ

Annotation

The aim of this diploma thesis is to analyse, compare and categorize the books about introduction to philosophy that were written by Czech and also foreign authors and published after 1989. The diploma thesis focuses on how the origins of the Earth and human kind are presented and seen by the authors of these books. For the purpose of this work the 5 degree scale was created. This scale goes from Creationism, which is a dualistic approach, to Neo-Darwinism, which is monistic. Firstly, the approach of Creationism to the origins of the Earth and human kind is described in the diploma thesis. According to Creationism, everything is created by the Creator. Then the approach of Evolutionism is presented in the thesis. This approach is based on Charles Darwin's theory of evolution. The difference and the connections between cosmic, biological and cultural evolution are described. The analysis of the chosen books itself is what follows together with their categorization based on the 5 degree scale created for the purpose of this thesis. The relevant parts of the books are chosen and commented on and the categorization is based on this. The aim of this diploma thesis is to choose the books that are useful as teaching resources. That is why the thesis also focuses on the approach to origins of Earth and human kind that is supported by Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (the official document describing what should be taught at primary schools in the Czech Republic). The thesis looks for school subjects and clues about how this official document reflects this issue. The diploma thesis also reflects the role of religion as a subject taught at primary schools. The author of this diploma thesis bases her work on the fact that the Czech Republic is a democratic country in which there is a freedom of thought and religion.

Key words

Creationism, Evolutionism, evolution, Neo-Darwinism, creation, Darwin, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, philosophy, religion, science, teaching, origins

Obsah

Metoda práce.....	9
Úvod.....	10
1. Kreacionismus a evolucionismus.....	12
2. Evoluce kosmická, biologická a kulturní.....	16
3. Ladislav Hejdánek – Úvod do filosofování	17
3.1 Filosofie a věda.....	18
3.2 Filosofie a náboženství	19
3.3 Pierre Teilhard de Chardin	20
3.4 Filosofie, antropologie a theologie	21
3.5 Kulturní a biologická evoluce	22
3.6 Zařazení knihy Úvod do filosofování od Ladislava Hejdánka.....	22
4. Úvod do filosofie – Arno Anzenbacher	24
4.1 Tomáš Akvinský a Platón.....	24
4.2 Kritika náboženství.....	25
4.3 Důkazy existence Boha	26
4.4 Anzenbacherovy výroky o evoluci	27
4.5 Zařazení knihy Úvod do filosofie Arno Anzenbachera.....	28
5. Filosofie – Ivan Blecha	29
5.1 Filosofie a problém poznání	31
5.1.1 Poznání a víra.....	31
5.1.2 Novodobá gnoseologie	31
5.1.3 Vědecké poznání.....	32
5.2 Filosofie a problém člověka	33
5.2.1 Filosofie existence	34
5.3 Zařazení knihy Filosofie od Ivana Blechy.....	35
6. O myšlení: Úvod do filosofie – Konrad Liessmann, Gerhard Zenaty	37

6.1 K čemu filosofie?	37
6.2 Pravdivé a nepravdivé	38
6.2.1 Skutečnost a pravda	38
6.2.2 Co je věda?.....	39
6.3 O smyslu dějin.....	39
6.4 Náhoda a nutnost	40
6.4.1 Evoluce života.....	42
6.5 Profánní a svaté	43
6.5.1 Důkazy Boha.....	43
6.5.2 Kritika důkazů Boha	44
6.5.3 Krize racionalismu	44
6.6 Podstata člověka	45
6.7 Zařazení knihy O myšlení Konrada Liessmanna a Gerarda Zenateho	46
7. Filozofie – Maria Fürst	48
7.1 Člověk jako masový poustevník v soukromé jeskyni	48
7.2 Problematika bytí.....	50
7.2.1 Filosofie se stává vědou.....	50
7.3 Co mohu vědět? Filosofie tazajícího se subjektu	50
7.4 Evoluce vědění	51
7.4.1 Vývoj člověka: Comte	51
7.4.2 Poznání opravováním omylů	52
7.4.3 Evoluce nebo revoluce?	52
7.5 Osvícenství	53
7.6 Svět pojmu – svět hmoty	53
7.6.1 Svět jako organizovaná hmota (Démokritos)	53
7.7 Člověk: stroj (Paul Heinrich Dietrich von Holbach).....	54
7.8 Zařazení knihy Filozofie od Marie Fürst.....	56

8.	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	58
8.1	RVP ZV a ŠVP	58
8.2	Vzdělávací oblast Člověk a společnost	58
8.2.1	Tematický okruh Lidé a čas	59
8.2.2	Tematický okruh Rozmanitost přírody	59
8.3	Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět	60
8.3.1	Vzdělávací obor Dějepis	60
8.3.2	Vzdělávací obor Výchova k občanství	60
8.3.3	Přesahy vzdělávací oblasti Člověk a společnost (vzdělávací oblast Člověk a příroda)	61
8.3.3.1	Vzdělávací obor Fyzika	62
8.3.3.2	Vzdělávací obor Přírodopis	62
8.4	Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková kompetence	63
8.5	Průřezové téma Multikulturní výchova	64
8.6	Závěr vyplývající z RVP ZV v demokratickém státě ČR	64
9.	Výuka náboženství na základních školách	65
10.	Závěr	67
10.1	Analýzy knih	67
10.2	Umístění na ose	68
10.3	Vhodnost analyzovaných knih pro potřeby výuky	71
	Seznam použitých zdrojů	73

Seznam obrázků

Obr. 1	Umístění na ose	70
--------	-----------------------	----

Metoda práce

Tato diplomová práce pracuje pouze s vybraným vzorkem českých a zahraničních příruček úvodového typu z oboru filosofie vydaných po roce 1989. Je tomu tak proto, že nelze pojmout všechny existující knihy do jedné diplomové práce. Hlavními metodami užívanými při tvorbě této práce byla četba literatury, její analýza a třídění podle vybraných kritérií. Po nastudování odborné literatury o kreacionismu a evoluci jsem četla úvodové příručky z oboru filosofie a hledala v nich zmínky o tom, jak autor či autorka vnímají problematiku původu světa a člověka na Zemi. Základní koncepty – evolucionismus a kreacionismus – jsou v práci představeny. Je představen také rozdíl mezi evolucí kosmickou, biologickou a kulturní. Dále jsou zde popsány i jednotlivé knihy, které v práci rozebírám. Jedna samostatná kapitola je věnována Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, konkrétně tomu, jak tento dokument reflektuje problematiku původu světa a člověka a v jakých předmětech se toto téma objevuje.

Úvod

Cílem této diplomové práce je analyzovat české i zahraniční příručky úvodového typu v oboru filosofie vydané po roce 1989 v českém jazyce a provést komparaci z hlediska jejich struktury, obsahového vymezení a upotřebitelnosti pro učitelskou praxi. Pro potřeby této práce jsme vymezili škálu, na jejímž levém konci se nachází postoj zastávající monismus (neodarwinismus) a na pravé, opačné straně, dualismus (kreacionismus). Analýza příruček je tedy zaměřená na to, zda se jejich autoři přiklání spíše k hledisku evolucionistickému či kreacionistickému. Vymezená škála je pětistupňová (evolucionismus, skrytý evolucionismus, neutrální pozice, skrytý kreacionismus, kreacionismus).

Tento záměr byl zvolen z důvodu, že Ústava České republiky se v Listině základních práv a svobod zmiňuje o tom, že „[s]tát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání.“ (Hlava první, článek 2)¹ „Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.“ (Hlava druhá, článek 16)²

Školní vzdělání má být podle Listiny základních práv a svobod právem pro každého. Jedná se o poskytnutí stejné možnosti vzdělání každému občanu.

Pro potřeby této práce byly vybrány knihy *Úvod do filosofování* – Ladislav Hejránek, *Úvod do filosofie* – Arno Anzenbacher, *Filosofie* – Ivan Blecha, *O myšlení: Úvod do filosofie* – Konrad Liessmann, Gerhard Zenaty a *Filozofie* – Maria Fürst. Pořadí, v jakém byly knihy analyzovány (a také seřazeny) v této práci, nehraje žádnou roli, je tedy náhodné. Tyto knihy byly vybrány, protože budou pravděpodobně ideálními reprezentativními vzorky, na nichž se bude moci dokázat jejich rozdílné nahlížení na danou problematiku, která byla vytyčena jako předmět zkoumání v této diplomové práci. Další dvě knihy původně uvedené jako doporučené v zadání diplomové práce nebyly nakonec do zkoumání zahrnuty z důvodu rozsahu a jejich nevhodnosti s ohledem na zaměření práce.

¹ ČESKÁ REPUBLIKA. *Listina základních práv a svobod*. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, usnesení předsednictva České národní rady č. 2, Dostupné z: http://www.exekuceberoun.cz/pravni_predpisy/2-1993.pdf. ISSN 1211-1244. s. 1.

² ČESKÁ REPUBLIKA, pozn. 1, s. 5.

Všechny analyzované knihy jsou úvody do filosofie. Co to vlastně znamená, budeme-li se snažit vymezit žánr úvod do filosofie? Pod pojmem „úvod do filosofie“ si můžeme představit různá pojetí tohoto žánru. A každý autor ho může interpretovat po svém, ať už z pohledu historického výkladu faktů, úvodem do způsobu myšlení či podobně.

1. Kreacionismus a evolucionismus

Aby mohly být vybrané úvodové příručky analyzovány z hlediska jejich pozice na této ose, je třeba nejprve definovat pojmy kreacionismus a neodarwinismus.

Jako první vládl názorovému poli kreacionismus. Ten převládal v období, kdy otázky o světě zodpovídal biblický příběh, a to následovně: „...stvořil ho Bůh, který tento svůj stvořený svět naplánoval tak moudře, že v něm byl každý organismus dokonale adaptován na své místo v přírodě.“³ V kreacionistickém pohledu neexistuje náhoda. Svět a vše v něm je naplánováno Stvořitelem. Kreacionistický pohled je dualistický, protože existuje dualismus v podobě Stvořitele a jeho díla.

V 17. století se vlivem tzv. vědecké revoluce čím dál více tento biblický příběh o Stvoření střetával s vědeckým pozorováním. Lidé začali zpochybňovat do té doby přijímané pohledy na svět jako mýty nebo i náboženské výklady světa. Přechod od jednoho paradigmatu k druhému ale neproběhl jednorázově. Ernst Mayr ve své knize *Co je evoluce* hovoří o přechodném období, kdy se rozpor mezi těmito dvěma pohledy řešil pomocí tzv. žebříku přírody (latinsky *Scalae naturae*). Tento „systém“ uspořádává svět do vzestupného žebříku, na jehož počátku stojí neživé věci, pak rostliny, poté nižší a následně vyšší živočichové, savci, primáti a na jeho vrcholu stojí nakonec člověk. Tento žebřík byl vnímán jako neměnný a měl odrážet mysl Stvořitele. Nakonec ale postupně převládl názor vyvíjejícího se světa – evoluce. Žebřík začal být vnímán jako „biologické pohyblivé schody vedoucí od nejnižších organismů ke stále vyšším a vyšším a nakonec až k člověku.“⁴ Prvním, kdo přišel s evoluční teorií, byl dle Mayra Jean-Baptiste de Lamarck (Francie, 18. století), který věřil v transformaci organismů vlivem prostředí nebo jako důsledek využívání či nevyužívání nějakého znaku (Bude-li se žirafa natahovat za potravou, její potomci zdědí delší krky.). Wolfgang Röd ve své knize *Novověká filosofie II.* uvádí, že to byl Georges Louis Leclerc, hrabě Buffon (1707–1788), kdo „rozpoznal v botanice a zoologii příbuznost člověka a opice a vyslovil se ve prospěch evoluční teorie.“⁵ Buffon vycházel z prací Carla von Linné

³ MAYR, E. *Co je evoluce?:aktuální pohled na evoluční biologii.* Vyd.1. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1754-3. s. 27.

⁴ MAYR, E., pozn. 3, s. 28.

⁵ RÖD, W. *Novověká filosofie II..* Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-109-9. s. 260.

(ten uspořádal organismy podle podobnosti a příbuznosti⁶). Jak popisuje ve své knize *Vývoj života – deset velkých vynálezů evoluce* Lane: „Z pohledu buňky jste jenom další varianta konstrukce těla, jen další způsob, jak postavit něco úžasného ze stále stejných cihel.“⁷ Člověk a šimpanz mají tedy shodného společného předka, z něhož se vydělily dvě vývojové větve. Bodem zlomu představující plnohodnotný přechod od názoru víry k názoru podporujícímu evoluci ale bylo vydání Darwinovy knihy *O vzniku druhů*. Psal se rok 1859.

Darwin pracoval mimo jiné s pojmem přírodní výběr, který podle něj označuje proces adaptace neboli přizpůsobení se. „Předky další generace se stávají ti jedinci z potomstva svých rodičů, kteří přežili – buď díky štěstí, nebo díky vlastnostem, které je zvláště dobře přizpůsobily převládajícím podmínkám prostředí. Všichni jejich sourozenci byli eliminováni přírodním výběrem.“⁸ Můžeme se setkat s nepřesným termínem eliminace, který používal Herbert Spencer v souvislosti se svou koncepcí sociálního darwinismu. Přírodní výběr zkombinoval totiž s Lamarckovou teorií evoluce a nesprávně tak pochopil její mechanismus jakožto přežití nejsilnějších jedinců (a tedy eliminaci nejslabších).⁹ Ve skutečnosti se však spíše jedná o přežití těch jedinců, kteří se dokáží nejlépe adaptovat. Například naše existence na světě je náhodná. Tato náhoda je ale konstitutivní. Když v důsledku velkého třesku vyhynuli dinosauři, malým savcům se podařilo přežít (měli štěstí, mohli se lépe schovat apod.) Ernst Mayr píše o tom, že Charles Darwin ve skutečnosti vytvořil několik teorií evoluce. Přírodní výběr je jen jednou z nich. Během tzv. první darwinistické revoluce si biologové osvojili evoluci jako takovou spolu s evolucí společného původu. Přírodní výběr byl přijat až během tzv. druhé darwinovské revoluce. Neodarwinismus je pojem zavedený Weismannem a Wallacem označující darwinismus odmítající dědění získaných znaků. Nemůžeme tedy očekávat, že se začnou rodit např. myši bez ocásků poté, co budeme několika generacím myši ocásky stříhat ihned po narození. Ustřížený ocásek je získaný znak a my dnes víme, že na dědičnost vliv nemá. Proto je přesnější dnes používat termín neodarwinismus. Neodarwinismus je na rozdíl od kreacionismu monistický, protože zde

⁶ MAYR, E., pozn. 3, s. 45.

⁷ LANE, N. *Vývoj života: deset velkých vynálezů evoluce*. Zlín: Kniha Zlín, 2011. Tema (Kniha Zlín). ISBN 978-80-87162-85-9. s. 197.

⁸ MAYR, E., pozn. 3, s. 145–146.

⁹ LARSON, E. J. *Evoluce: pozoruhodný příběh dějin vědecké teorie*. Praha: Slovart, 2009. ISBN 978-80-7391-157-7. s. 183.

neexistuje dvojice Stvořitel – dílo, ale pojímá svět jako jeden celek, kde vše vzniká bez zásahu „zvenčí“, vyvíjí se samo.

Na Zemi spatřujeme mnoho důkazů hovořících ve prospěch evoluce. Například fosilní záznamy, které představují již vymřelé organismy, jež můžeme nalézt v jednotlivých geologických vrstvách. Poskytují nám náhled na to, jak tehdejší život vypadal. Dalším důkazem jsou anatomické podobnosti určitých organismů. Podíváme-li se na embrya příbuzných druhů živočichů, zjistíme, že jsou si vzájemně velice podobná. Embryo se pak diferencuje v pozdějších stádiích svého vývoje. Dalším důkazem jsou například rudimentální struktury neboli neplně funkční či zcela nefunkční „pozůstatky“ jako je např. slepé střevo u lidí. To vše nám napovídá, že život na Zemi se vyvíjel evolucí od nižších forem až k člověku. Jak říká Theodor Dobzhanský „*v biologii už bez evoluční teorie nedává nic smysl.*“¹⁰

Darwinova koncepce evoluce nebyla jedinou, která existovala. Existovaly totiž ještě další alternativní evolucionistické koncepce, přičemž ale právě ta Darwinova byla jediná, která se uchovala, protože ostatní byly falzifikovány nebo se nedaly vůbec testovat. Jako příklad falzifikovaných vědeckých konceptů evoluce uvedme Lamarcovu teorii o transmutaci (či lamarkismus). Dále tu jsou koncepty teleologické, ty jsou však netestovatelné, nedokazatelné, a proto neuspěly. Těmito jsou například koncepce katastrofistů nebo také aktualismus.

Je-li kreacionismus čistě věcí nutnosti, plánu, účelu, dalo by se předpokládat, že v evoluci je pouze náhoda. Ale Ernst Mayr ve své knize *Co je evoluce* poukazuje na to, že se v evoluci se vyskytuje jak náhoda, tak nutnost. V jeho pojetí se jedná o dvoustupňový proces. „...*evoluce není ani pouhou řadou náhod, ani deterministickým směřováním k stále dokonalejší adaptaci. ... u evoluce se zčásti jedná o adaptivní proces, protože přírodní výběr působí v každé generaci ... Každý znak je ale v konečném důsledku produktem proměnlivosti a ta je zase ve značné míře produktem náhody.*“¹¹ Člověka můžeme vnímat jako produkt náhody, ale také cesta od australopitéků k homo sapiens a každý krok na této cestě byl podpořen tím, čemu říkáme přírodní výběr. Jedná se o tzv. evolucionismus velké syntézy, což je spojení Darwinovy teorie o přírodním výběru a Mendelovy teorie dědičnosti. Ernst Mayr uvádí

¹⁰ LARSON, E. J., pozn. 9, s. 235.

¹¹ MAYR, E., pozn. 3, s. 263.

rekombinaci jako hlavní důvod fenotypové variability v populaci. Tato rekombinace se vytváří pohlavním rozmnožováním a „[k]aždý jedinec je unikátní kombinací dvou sad rodičovských genů.“¹² To, že vznikne právě daný jedinec, je náhoda a stejně tak mohl vzniknout jedinec jiný, kdyby se sady genů zděděné po rodičích rekombinovaly jinak.

¹² MAYR, E., pozn. 3, s. 134.

2. Evoluce kosmická, biologická a kulturní

V evoluční teorii rozlišujeme tři typy evoluce, a to evoluci kosmickou, biologickou a kulturní.¹³ Základní je kosmická evoluce. Jedná se vlastně o problematiku, kterou se zabývají fyzikové například v teorii relativity, astronomii či astrofyzice, kvantové teorii nebo v oblasti zkoumání elementárních částic. Vynořují se otázky jako konečnost vesmíru, jeho rozpínání apod. Zamyslíme-li se nad rozpínáním vesmíru, nutně si musíme klást otázku, kde je jeho počátek. Má-li vesmír počátek, bude mít i konec.

Biologickou evolucí rozumíme vznik a vývoj organismů tak, jak ho popisuje Charles Darwin a jak jsme už popsali výše. Je náhodná, nemá cíl. Stojí tak v protikladu ke kulturní evoluci, která náhodná není a má svůj cíl. Kulturní evolucí rozumíme vědomé předávání vzorců chování v procesu sociálního učení. Pomáhá nám přizpůsobit se kultuře, ve které jako lidé žijeme.

¹³ EXNER, M., skripta pro potřeby oboru FIL S, elektronická verze, nepublikováno.

3. Ladislav Hejdánek – Úvod do filosofování

Ladislav Hejdánek napsal knihu *Úvod do filosofování*, respektive popsal dvanáct sešitů během svého pobytu ve vězení během let 1970–1971. Tyto sešity byly zkompletovány a vydány souhrnně knižně v roce 2012. Vše sepisoval na základě své paměti, protože ve vězení nebyla dostupná potřebná literatura. Je to patrné na mnoha místech v knize, kdy zmiňuje své přání být schopen danou věc vysvětlit srozumitelněji nebo např. v pasážích jako: „*Tak třeba jeden filosof prohlásil, že vposledu je všechno voda.*“¹⁴ nebo „*K řešení veškeré uvedené problematiky by bylo nezbytné mít k dispozici řadu údajů psychologických, pedagogických atd. Proto budou mít následující stránky v nejlepším případě charakter poznámek a nápadů.*“¹⁵ Často svá vysvětlení opírá o příklady z různých oblastí (např. literatura, fyzika, biologie, bible). Kniha není psána formou dějin filosofie, ale spíše jako jeho vlastní úvaha nad tématy, která jsou v knize předložena. Nechybí ani vlastní zkušenosti. Jak již bylo řečeno v úvodu této diplomové práce, pod pojmem „úvod do filosofie“ si tedy můžeme představit mnohé. Úvod je u Hejdánka spíše systémem myšlení. Autor se zamýšlí nad otázkou, jaká je úloha filosofie ve všeobecném vzdělání a na školách. Zamýšlí se nad tím, co všechno by si měl středoškolsky (či vysokoškolsky) vzdělaný člověk odnést za poznatky. Při úvahách na téma filosofie ve vzdělávání poukazuje opět na nedostupnost psychologických, pedagogických a podobných údajů. Filosofii na školách vidí jako nástroj, který demaskuje ideologie. Mimofilosofický zásah do filosofických diskuzí (zásah z pohledu moci, autority) spatřuje Hejdánek jako něco nežádoucího. Společnost by tedy měla být otevřená svobodným diskuzím nad filosofickými otázkami. Tato svoboda v minulosti panovala na univerzitách, nicméně v dnešní době jsou tyto svobody omezeny v důsledku závislosti univerzit na státu.¹⁶ „*Filosofii tedy nelze popularizovat tak, že posluchačům sdělujeme vybrané informace z tohoto oboru, nýbrž že jim ukazujeme způsob filosofického myšlení.*“¹⁷ Nicméně nelze tvrdit, že lze popularizovat filosofii, aniž bychom sdělili alespoň nějaké informace. Autor má zde pravděpodobně na mysli spíše historická fakta z dějin filosofie, která podle něj nejsou to nejdůležitější.

Kniha je strukturovaná do dvanácti velkých kapitol (respektive sešitů s datem, kdy byly napsány). V každém sešitě je několik podkapitol. Velký důraz kniha klade na úlohu

¹⁴ HEJDÁNEK, L. *Úvod do filosofování*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN: 978-80-7298-416-9. s. 31.

¹⁵ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 124–125.

¹⁶ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 129.

¹⁷ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 134–135.

filosofie, její vztah dalším oblastem, jako je věda, umění či náboženství. Vztah filosofie a vědy a filosofie a náboženství budeme rozebírat v samostatných kapitolách níže. Co se týče umění, Hejdánek tvrdí, že umění je stejně tak jako filosofie zakotveno v mýtu. Filosofie má na rozdíl od umění metodu reflexe. Filosofie dokáže interpretovat umělecká díla. Vztáhne totiž jejich smysl ke smyslu bytí. Umění je samo o sobě i bez filosofické reflexe nablízku pravému smyslu věcí a je tedy pro filosofii významné.¹⁸ Celý Sešit 10 se zabývá antropologickou otázkou (podkapitoly: *Privilegované poslání antropologie, Antropologická interpretace přírody, Antropologická interpretace „nad-přírody“, Člověk jako cíl přírody i „nad-přírody“, „Osobní“ povaha „nadpřírody“; svoboda, Je „nad-příroda“ subjektem, osobností?, Modlitba jako institucionalizovaná reflexe, Antropologie a theologie, Filosofie a světodějná poslání člověka*). K těmto pojmům se vyjádříme později v následujícím textu.

3.1 Filosofie a věda

Často je v Hejdánkově knize vymezován vztah filosofie a vědy. Tyto dvě disciplíny se doplňují, protože „...[věda] není schopna se zabývat sebou samou, není schopna vracet se k sobě a rozebírat i kontrolovat své postupy svými vlastními metodami.“¹⁹ Vědecký odborník by měl v Hejdánkově pojetí ideálně být i filosofem, protože „...chce-li si plně rozumět, a tak i kontrolovat svou odbornou práci, musí fundovaně a odborně užít služeb filosofie.“²⁰ Filosofie je vnímána totiž jako základna „...umožňující odborné setkání a spolupráci různých vědeckých specialistů...“²¹ Zde Hejdánek opomíjí skutečnost, že filosofie nemůže umožňovat setkání vědeckých specialistů. Sami vědci musí totiž terminologii teprve vytvářet. Jean Piaget vymezuje vztah filosofie a vědy následovně: Samotná filosofie je podle Piageta moudrost, kterou člověk potřebuje na koordinaci svých rozličných činností, která ale nedosahuje úrovně vědy ve vlastním smyslu, tedy se zárukami a se způsoby kontroly charakterizujícími to, co označujeme jako poznání. Dělicí čára mezi filosofií a vědou je stejná jako hranice

¹⁸ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 75.

¹⁹ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 66.

²⁰ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 66.

²¹ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 127.

mezi verifikací a spekulací.²² Nemohou se tedy setkat na půdě filosofie. Mohou nicméně využívat jejích služeb.

3.2 Filosofie a náboženství

Náboženství vztahuje Hejdánek na mýty a oba tyto fenomény vnímá jako překonané z důvodu jejich nedostatečnosti ve vztahu k moderní době. „*Náboženství je ve své podstatě pokus o restauraci mýtu v tak pokročilých podmínkách, jimž se sám mýtus již nedovede přizpůsobit.*“²³ „...nová životní orientace ... znamená světodějně překonání veškeré religiozity a vykročení na cestu důvěry a spolehnutí na budoucnost, na to, co tu (ještě) není, na to, co má teprve přijít, co se má stát.“²⁴ Náboženství je Hejdánkem kritizováno i ve smyslu vnímání pravdy jako boha, jejího zosobnění „...*přísně kriticky viděno, není důvodu, proč předpokládat, že nepředemětná skutečnost, nad-příroda, pravda atd. (ať už použijeme jakýchkoli pojmenování jako poukazů k tomu, co plně vyjádřit nám není dáno) má charakter subjektu, či dokonce osobnosti.*“²⁵ Pravdu vnímá Hejdánek jako časovou entitu. Pravda je něco, co se jako pravdivé ukazuje v čase. Vnímání pravdy jakožto boha vidí také jako překonané.

Náboženské prvky, jako je např. modlitba, používá Hejdánek v antropologickém kontextu. „*Modlitba má nejen dlouhou tradici, nejen že je neodmyslitelná od křesťanství atd., ale má důležitou antropologickou funkci.*“²⁶ „*Modlitba není rituální ani náboženský úkon, ale je to pokus z lidské strany uznat nutnost proměny života a pokus takovou proměnu připravit zbystřením pozornosti pro výzvu a závazky „nepředemětné skutečnosti“, „nad-přírody“, pravdy.*“²⁷ Modlitba není Hejdánkem viděna jako prosba, poděkování nebo výzva, ale spíše jako úkon, při kterém „*propůjčuje člověk svá vlastní slova pravdě, která jej chce oslovit. ... říká něco, co si má vlastně vyslechnout...*“²⁸

²² PIAGET, J. *Múdrosť a ilúzie filozofie*, Bratislava: Pravda, 1977. bez ISBN. s. 41–42.

²³ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 75.

²⁴ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 162.

²⁵ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 162.

²⁶ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 164.

²⁷ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 166.

²⁸ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 164–165.

3.3 Pierre Teilhard de Chardin

Ladislav Hejdánek se opírá o myšlenky francouzského filosofa jménem Pierre Teilhard de Chardin, který „...mluví o kritických vývojových bodech, v nichž se objevuje cosi záhadně nového, nová úroveň. Jedním takovým bodem je třeba vznik života (krok od velkých molekul jako jsou velké viry, k prvním buňkám, jako jsou bakterie apod.), jiným takovým bodem zvratu je taková dokonalost mozku, která umožňuje reflexi apod.“²⁹ Tato zmínka o virech je ale nepřesná. Viry patří podle Chardina mezi tzv. přechodové formy. Abychom mohli blíže vysvětlit tento pojem, musíme začít tím, jaký rozdíl vidí Pierre Teilhard de Chardin ve své knize *Vesmír a lidstvo* mezi atomy a buňkami. Atom je podle něj přirozené zrnko neorganické hmoty a tímto přirozeným zrnkem života je podle něj buňka. O virech píše jako o přechodové formě, jako o přírodních proteinových látkách. „Nelze je ještě zařadit mezi buňky, přesto některé jejich vlastnosti (zejména schopnost rozmnožování ve styku s živou tkání) už ohlašují vlastnosti organických bytostí ... převládá spíše mínění, že patří spíše mezi bakterie než mezi ‚molekuly‘...“³⁰ Ve své knize zdůrazňuje, že přechodové formy jsou poznatkem, který byl zjištěn až po Darwinově (a Lamarckově) teorii. Viry nejsou „nižší formou“ bakterií. Bakterie je organická bytost a virus je parazit, který se z bakterie vyvinul (konkrétně ztrátou některých funkcí). Tento argument, který používá Hejdánek, je tudíž zastaralý. Můžeme to pravděpodobně přisuzovat nedostatku literatury, kterou měl Hejdánek při psaní svého *Úvodu do filosofování* k dispozici. Dalším z důvodů může být úroveň tehdejších poznatků. Nicméně bychom se měli mít na pozoru, abychom případným používáním literatury pro potřeby výuky neuváděli mylné informace.

V případě, že ale pro svou argumentaci používá Chardina, není jeho stanovisko tak jednoznačné a vědecké, i když to na první pohled může tak vypadat. Pierre Teilhard de Chardin totiž pro svůj výklad světa používá jak víru, tak vědu. Jeho pojem strom života je něco, co směřuje k neosobnímu bodu Omega stojícímu na konci světa. V tomto bodě bude vývoj lidstva ukončen. Bod Omega je završením, je cílem. Evoluce „musí v budoucnu vrcholit v nějakém svrchovaném vědomí.“³¹ Výraz „muset“ jasně naznačuje řízenost evoluce, její nutnost. Výraz „vědomí“ osobní povahu božského. Omega tudíž hovoří ve prospěch kreacionismu. Výraz „záhadně nového“ naznačuje

²⁹ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 48–49.

³⁰ TEILHARD DE CHARDIN, P. *Vesmír a lidstvo*. Vyd.1. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN:80-7021-043-5. s. 71.

³¹ TEILHARD DE CHARDIN, P., pozn. 30, s. 214.

fakt, že pravděpodobně objevuje něco skrytého, nevědomého, božího. To by v našem kontextu naznačovalo, že Hejdánkovo pojetí je také podvědomě religiózní.

3.4 Filosofie, antropologie a theologie

Filosofii ztotožňuje Hejdánek s antropologií. „*V jistém smyslu je celá filosofie rozsáhlou antropologií.*“³² „*Antropologická interpretace přírodního světa je proto nejenom možná a myslitelná, ale i potřebná a přímo nezbytná.*“³³ Hejdánek říká, že filosofie by měla pojmut také theologickou problematiku, „*protože právě člověk je tou bytostí, která je (má být, může být) zakotvena v nepředmětné skutečnosti, v pravdě, tedy v „nad-přírodě“ ...*“³⁴ Spadá to ale zároveň do antropologického rámce (filosofické antropologie), protože se to týká člověka a jeho pobytu na světě. Zakotvení v nepředmětné skutečnosti, nad-přírodě nám evokuje kreacionistický pohled na věc.

Příroda je podle Hejdánka plna svého vlastního dynamismu a setrvačnosti. Zároveň ale tvrdí, že bez člověka není příroda, že se jedná o veškerenstvo, což je ale rozporné. Není-li zde totiž nic, co by se k celku vztáhlo, jedná se o celek? „... *„příroda“ nebyla nikdy celkem, ale pouhou pluralitou přírodních jevů, které spolu navzájem jednak souvisely, jednak nesouvisely, což znamená, že žádný z nich nebyl schopen reagovat na všechny ostatní.*“³⁵ Příroda se přírodou stala, až když přišlo něco, co ji přesáhlo – člověk. Názor, že bez člověka není příroda, je opakem toho, co tvrdí evolucionismus (že příroda zde byla před člověkem).

Nadpřírodu vidí Hejdánek jako něco přesahujícího člověka, co je ale zároveň jeho součástí. Člověk překračuje přírodu, směřuje nad ní, ale je i její součástí. „...*vedle schopností (a možností), jimiž je člověk vybaven, dostává se mu příležitostně schopností, jimiž vybaven není, jimiž nedisponuje, které mu jsou jakoby případ od případu propůjčeny, dočasně „dány“ jako dar, který se vyčerpává užitím a kazí nepoužitím... toto vynořování (emergence) schopností a možností, které nemáme a jimiž nedisponujeme, je pro určitý druh duševních a duchovních aktivit člověka velice příznačné a je myšlenkově neuchopitelné bez poukazu na mimo-přírodní a nad-přírodní,*

³² HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 155.

³³ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 156.

³⁴ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 166.

³⁵ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 155.

mimo-lidskou a nad-lidskou (nepředmětnou, nedanou) skutečnost... vztah k této nepředmětné skutečnosti není „danou možností“ člověka... je založen na původnějším, primárnějším a základnějším vztahu této nepředmětné skutečnosti k člověku.“³⁶ Toto naznačuje přítomnost Stvořitele. Jedná se tedy o čistý kreacionismus.

3.5 Kulturní a biologická evoluce

V Hejdánkově pojetí je vývoj vnímán jako něco postupného, předem daného v subjektu jako takovém. Je-li něco dáno předem, jedná se o teleologický názor naznačující přítomnost Stvořitele jako někoho, kdo tyto dané věci do subjektu vložil. Hejdánek nicméně také říká, že člověk je vnímán jako svůj vlastní projekt. „...*nikdy sám sobě není jenom „dán“ (tak, aby sám sebe mohl vzít jenom na vědomí), ale je svým vlastním projektem – nejenom že má tento projekt před sebou, ale je jím vskutku, tj. ztotožňuje se s ním, nejenom v představě, ale v praxi: stává se tím, kým chce (nebo má) být... člověk není to, co je, ale to, co bude.“³⁷ Není tedy hotový a daný, ale vyvíjí se. Zdůrazňuje se tu i budoucnost vývoje. „*Všechny potřebné předpoklady plus nějak zakódovaný „projekt“ dalšího rozvoje (až k vyvrcholení v dospělém organismu) musí být přítomny v zárodečné buňce...“³⁸ Pro tuto práci je nutné zmínit rozdíl mezi kulturní a biologickou evolucí. Kulturní evoluce souvisí se sociálním učením a na rozdíl od biologické evoluce má cíl, účel a není náhodná. Je cílená, protože vzorce chování se předávají vědomě, abychom se lépe přizpůsobili kultuře, v níž žijeme, k tomuto přizpůsobování máme předpoklady. Hejdánkuv popis vývoje člověka tedy spíše odpovídá popisu kulturní nežli biologické evoluce. Člověk se totiž vyvíjí a zároveň se stává tím, čím chce či má být (socializovaným člověkem).**

3.6 Zařazení knihy Úvod do filosofování od Ladislava Hejdánka

Hejdánek si na mnoha místech ve své knize protirečí. Náboženství jako fenomén je podle něj překonáno, ale často popisuje přítomnost vyššího duchovního principu. Navíc budeme-li předpokládat Hejdánkovu shodu s Teilhard de Chardinem, o kterého

³⁶ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 158.

³⁷ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 154.

³⁸ HEJDÁNEK, L., pozn. 14, s. 200–201.

se ve svém *Úvodu do filosofování* opřel, patřil by na pomezí mezi kreacionismus a evolucionismus. Hejdánkova koncepce je tedy latentně dualistická, religiozita se zde projevuje skrytě. Bod Omega, o kterém hovoří Teilhard de Chardin, je personální a jedná se o skrytého Krista. Svět a vývoj jako takový směřuje ke konci, má tedy cíl, a tudíž je teleologický. Je zde jasný řád věcí.

Antropologičnost u Hejdánka pravděpodobně predisponuje jeho později se objevující skryté antropomorfismy. Interpretovat přírodu antropologicky jistě jde, ale záleží na tom, jak to provedeme. Má-li tu být příroda „pro člověka“, pak ano. V evolučním pojetí je ale spíše „člověk pro přírodu“, ona ho „vyevolvovala“ a tvoří obecný rámec jeho bytí a bytí vůbec. Pak musí být spíše člověk pojímán biologicky než příroda antropologicky.

4. Úvod do filosofie – Arno Anzenbacher

Arno Anzenbacher je rakouský filosof, který vystudoval filosofii a teologii. Ve svém *Úvodu do filosofie* věnuje celou poslední kapitolu tématu Bůh. Již tato skutečnost sama o sobě naznačuje, že se kloní jednoznačně na stranu kreacionismu. Evoluci vysvětloval tomisticky – tedy z pohledu sv. Tomáše Akvinského. Nezastupitelnou roli u něj hraje také platónský trojúhelník. Zdůrazňuje, že člověk je od počátku zaměstnáván problémem boha a motivován náboženstvím.

4.1 Tomáš Akvinský a Platón

Podívejme se tedy nejprve na to, jak vykládají problematiku původu světa Akvinský a Platón, abychom mohli následně rozebrat, jak se odráží v Anzenbacherově knize. Tomáš Akvinský ve svém *Contra gentiles* I, 3 říká: „*Posledním cílem každé věci je to, co zamýšlí první původce a hybatel té věci. Avšak prvním původcem a hybatelem vesmíru je rozum (intellectus).*“³⁹ Platónský trojúhelník, vytvořený samotným Anzenbacherem, vysvětluje, jak a zda je možné opravdové poznání. Platón tvrdí, že pouhá smyslovost poznání nezajistí a že je nutná duše, náš poznávací duch, nás a pravé bytí. Naše tělo v sobě uzavírá našeho ducha, čímž ho odděluje od možnosti pravého poznání bytí. Platón zde představuje ideje jakožto „*čiré esence o sobě, věčné a neměnné, ... věčné předobrazy esencí (bytností) věcí.*“⁴⁰ Tvrdí, že existuje nejvyšší idea dobra a krásy, která je rovněž absolutnem neboli božstvím. Mýtus anamnése a mýtus methexe řeší výše zmíněný problém nebo také otázku po možnosti poznání. První z nich tvrdí, že naše duše před vstupem do těla nazírala ideje a že si na ně může znovu vzpomenout. Druhý mýtus tvrdí, že „*[v]esmír vznikl působením tvůrce světa (demiúrgos). Ten vytvořil přírodní věci z pralátky podle idejí. Jako obrazy idejí mají proto přírodní věci účast na idejích.*“⁴¹ Dospívá k následujícímu: „*Pravé poznání je tedy možné tím, že duše a pravé bytí věcí spolu souvisí v ideji (či idejích). Duše je spojena s idejemi ve smyslu anamnése (rozpomínání), přírodní věci se podílejí na idejích ve smyslu methexe (podíl, účast). Smyslové vnímání je jen vnějším podnětem*

³⁹ ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-804-X. s. 35.

⁴⁰ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 43.

⁴¹ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 45.

*rozpomínání.*⁴² Vrcholy platónského trojúhelníku tedy představují pojmy Absolutno, Já a Bytí.

Různé stupně přirozených substancí (anorganické jsoucno, nesmyslové živé jsoucno, zvířata, lidé) chápe Anzenbacher čistě účelně, tedy že nižší jsou zde pro ty vyšší. Podporuje to opět názorem Akvinského, že „[p]osledním stupněm celého vývoje je tedy lidská duše a k ní směřuje látka jako ke své poslední formě ... člověk je cílem celého vývoje.“⁴³ Objevuje se zde výraz „cíl vývoje“, což odkazuje na kreacionismus. Podivuje se nad otázkami vzniku vyššího z nižšího a argumentuje, že vesmír či evoluce musí mít nutně vlastnost emergence. „Vesmír je tak utvořen, že dokáže náhodou vytvořit něco nového, co je kvalitativně vyšší...“⁴⁴ Byl-li vesmír utvořen, musel ho někdo stvořit, tedy Stvořitel / Tvůrce. Úvahy o evoluci následně zakončuje úvahou, zda je možné vysvětlit evoluci náhodami. Toto ponechává nerozhodnuto, ale jako alternativu vysvětlení (podávaného jako jistotu) nabízí teleologii, „...která má základ v moudrosti Tvůrce.“⁴⁵

4.2 Kritika náboženství

V souvislosti s kritikou náboženství zmiňuje Anzenbacher jména filosofů, jako je např. Marx. Ten vidí náboženství jako ideologickou nadstavbu, která je „odrazem negativních, odcizujících výrobních vztahů.“⁴⁶ Věřil, že s nastolením beztrždní společnosti revolucí samo od sebe vymizí. Stvoření Bohem zamítá ve prospěch stvoření produktivní prací. Nietzsche a jeho slavná věta „Bůh je mrtev!“ poukazuje na skutečnost, že kritizuje náboženství. Vidí ho jako něco, co brání v emancipaci člověka, tedy v příchodu tzv. nadčlověka. Freud tvrdí, že Bůh je jen postavou otce, kterého si představujeme vůči sobě jako vztah dítě – otec. Tato jeho koncepce vychází z psychoanalýzy, kterou se Freud zabýval.

„Všem uvedeným náboženskokritickým názorům je společné přesvědčení, že náboženství je v rozporu s emancipací člověka, že je výrazem lidské nedospělosti, a proto musí být

⁴² ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 45.

⁴³ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 98.

⁴⁴ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 99.

⁴⁵ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 99.

⁴⁶ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 326.

*překonáno.*⁴⁷ Člověk je v náboženství viděn jako boží loutka bez svobodného sebeurčování. Takto na problematiku nahlíží tzv. filosofové ducha, jako je právě Platón. Člověk je ale kritiky náboženství viděn jako ten, kdo se stává tím, co ze sebe sám učiní (např. svou produktivní prací, jak tvrdí Marx, nebo tím, že překoná sám sebe a stane se nadčlověkem, jak je tomu u Nietzscheho).

4.3 Důkazy existence Boha

Poté, co Anzenbacher představí tyto námitky jednotlivých filosofů vůči náboženství, představuje ve své knize důkazy o existenci Boha. Budeme-li pátrat po důkazech existence Boha, nelze tak podle Anzenbachera učinit prostřednictvím nalezení empirických důkazů. Přestože důkazů bylo vypracováno mnoho, existují dva základní typy argumentů – kosmologický a teleologický. *„Kosmologický argument vychází z podmíněnosti zkušenostně poznatelného jsoucna a ptá se na nepodmíněnost a nutnost prvního důvodu ... Teleologický argument vychází z řádu a účelnosti přírodního jsoucna a ptá se na rozum, který je důvodem tohoto řádu.*“⁴⁸ Kniha dále nabízí důkazy o existenci Boha podle těchto dvou argumentů. U kosmologického argumentu je to nutnost existence prvního nehybného Pohybujícího, nutně existující Příčiny, jež není účinkem, a absolutního nekonečného jsoucna, jež je důvodem bytí a konečnosti konečného jsoucna. Jako důkaz je zde uvedena formulace důkazu z pohybu, kterou sestavil Tomáš Akvinský. Teleologický důkaz nám říká, že *„[p]říroda je určována přírodními cíli (účely). Skutečnost je rozumová ... Teleologický řád toho, co je bez rozumu, předpokládá rozum. Teleologie je tedy interpretována kauzálně ... Musí tedy existovat rozum, který je podmínkou pro to, že je kosmos a ne chaos...“*⁴⁹

Ontologický důkaz Boha spočívá v následující myšlence: Myslíme-li Boha, znamená to, že Bůh myslí. *„Jestliže si je myšlení na základě rozpomínání (anamnése) vědomo, že je zpětně spojeno s absolutnem, pak jsou pojmy a pravdy, které nutně tvoří, nejen pojmy a pravdy tohoto myšlení, nýbrž jsou zároveň ontologicky relevantní.*“⁵⁰ Augustinus tvrdí, že pravdy, které v našem myšlení nacházíme (logika), mají svůj základ v osvětlení božskou pravdou, která *„přebývá ve vnitřním člověku. Tatáž pravda,*

⁴⁷ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 329.

⁴⁸ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 330.

⁴⁹ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 332.

⁵⁰ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 342–343.

v níž bylo stvořeno nebe a země, je učitelkou našeho nitra.“⁵¹ Takovéto pravdy jsou tudíž také ontologicky relevantní.

Podle Anzenbachera přírodovědci musí nutně uznávat existenci Boha, protože jsou to také lidé, kteří se táží po smyslu, nejsou stále jen na poli empirického. „*Jejich argumentace je v jádru ponejvíce totožná s kosmologickými a teleologickými důkazy filosofie bytí, které ilustrují modelovými konstrukcemi empirických teorií.*“⁵²

4.4 Anzenbacherovy výroky o evoluci

„*I dnes se říkává, že v přírodních vědách teleologie neexistuje. My už víme, že takové výpovědi jsou podmíněné modelem. Může být účelné užívat v přírodovědném zkoumání modelů, ve kterých teleologie propadá oky sítě neboli teoretického přístupu. Ale bylo by chybou se domnívat, že vyloučení účelu z určitého přírodovědeckého modelu znamená vyloučení účelu z přírody ... V rozmnožování ... se ukazuje, že etelechiální teleologie individuálního života organismu má svůj účel v druhu (individuum propter speciem). Ale také druhy vznikají a existují ve znamení teleologie uvnitř rodů (genus), do nichž je zahrnuto i anorganické jsoucno. Příroda jako celek se tak prezentuje jako teleologicky uspořádaná jednota.*“⁵³ O evoluční teorii Anzenbacher tvrdí, že může sice „*ukázat nutné podmínky vývoje vyššího, ale ne podmínky dostatečné. Ukazuje určité aspekty látkové (materiální) a účinné (působící) příčinnosti, ale úplně eliminuje otázku po formální příčině a otázku teleologie*“⁵⁴ Jako příklad a argument pro toto své pojetí uvádí Shakespeara, kterého lze podle něj „*redukovat na jednobuněčnou živou bytost, či dokonce na anorganické jsoucno jen v metodické abstrakci zcela určitého přírodovědeckého modelu. Jestliže si však uvědomíme povahu modelu, objeví se v celé šíři význam teleologie v evoluci. Potom však opět docházíme k údivu.*“⁵⁵

⁵¹ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 343.

⁵² ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 347.

⁵³ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 94.

⁵⁴ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 99.

⁵⁵ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 99.

4.5 Zařazení knihy Úvod do filosofie Arno Anzenbachera

Anzenbacher shrnuje problematiku víry a Boha následovně: Člověk se přirozeně táže a v případě, že není uspokojen odpověďmi, které mu poskytuje nábožensko-kritické osvícení, začíná se tázat, zda by nebylo možné nalézt odpovědi u Základu a Smyslu: „*Jestliže taková odpověď od Základu a Smyslu pro společenského a dějinného člověka existuje, pak je nutně možné se s touto odpovědí setkat také v lidské společnosti a dějinách. Ptá se tedy na zjevení a spásu ve společnosti a dějinách, na společnost spásy a na dějiny spásy, v nichž je slovo (odpověď Základu a Smyslu) živé.*“⁵⁶ Bůh dává spásnému dění smysl. Revoluce a odcizení, které popisuje Marx, je podle Anzenbachera tzv. sekularizované vykoupení.

Anzenbacherovo pojetí tedy spadá na naší pomyslné lince na stranu kreacionismu, přičemž poukazuje na to, že Bůh takový, jak ho vnímá filosofie, se liší od Boha zjevení. A totiž, že Bůh je čirým aktem, není tedy těleso, ale je nehmotný, je to „*akt samotného bytí bez jakéhokoli omezení*“⁵⁷, nelze u něj diferencovat totiž esenci a existenci. Bůh není tělesem, protože v něm není možnost difference forma-látka. Bůh je jen jeden, nezměnitelný, což znamená, že všechno, co je proměnlivé, „*v sobě zahrnuje pasivní potenci. V Bohu není žádná neaktualizovaná potence.*“⁵⁸ Anzenbacherovo pojetí Boha je katolické, nepřipouští si například polyteismus, pouze se o něm zmiňuje jako o jedné z možností. Říká ale, že „*[m]noho Bohů by odporovalo Boží nekonečnosti.*“⁵⁹ Kapitola s názvem *Kritika náboženství* vlastně slouží k tomu, aby byly dále v knize představeny protiargumenty a argumenty podporující existenci Boha.

Boha nelze podle Anzenbachera dokázat empirickými důkazy. To ale lze vnímat jako důkaz jeho neexistence. Nemůžeme totiž tvrdit, že pokud něco nelze podložit a legitimovat empirickými důkazy, znamená to, že to existuje. Jeho pojetí je v naprostém rozporu s poznatky o kosmické evoluci.

Evoluci jako takovou chápe Arno Anzenbacher chybně, protože prosazuje účelovost v evoluci, jak je patrné z jeho výroků.

⁵⁶ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 350.

⁵⁷ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 336.

⁵⁸ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 336

⁵⁹ ANZENBACHER, A., pozn. 39, s. 336.

5. Filosofie – Ivan Blecha

Informace jsou v knize členěny tematicky. Tato témata jsou pak dále zpracována v historickém sledu. Na konci každého tématu jsou v knize zařazená shrnutí a také otázky a náměty k samostatným úvahám. Na konci celé knihy pak nalezneme vybrané filosofické texty, které pravděpodobně Blecha považuje za klíčové. Tyto texty jsou seřazeny podle jednotlivých kapitol knihy, k nimž se vztahují.

Z hlediska potřeb této práce budeme analyzovat, jak si kniha stojí na naší pomyslné ose kreacionismus – evolucionismus.

Je nutno poukázat zejména na skutečnost, že Ivan Blecha se vyhýbá detailním zmínkám o evolucionismu. Vždy, když píše nějakou kapitolu, skončí historicky dříve, než se k evolucionismu dostane, popřípadě ho zmíní pouze na okraj. Mluví-li například o kosmologii v kapitole *Filosofie a problém bytí*, popíše její základní problémy, pak se zaměří na řeckou přírodní filosofii a poté na definici kosmologie, tedy, že se jedná o nauku „o řádu světa a jeho prvních příčinách (její užší částí byla tzv. *KOSMOGONIE – nauka o původu světa*.“⁶⁰ Sice píše o prvních řeckých filosofech a o tom, že kosmogonie, neboli přírodní filosofie, otevírá cestu k pojmu bytí (je to tedy jakýsi předstupeň skutečné ontologie), ale ani v další kapitole *Ontologie* se nedostane k tomu, že existuje něco jako evoluce. V této následující kapitole se zabývá pojmem bytí u eleatů, atomistů a ve východní filosofii. Následuje kapitola *Metafyzika*. V ní Ivan Blecha popisuje antické, středověké a novověké pojetí (Platónovo, Aristotelovo a scholastické), přičemž o současném pojetí napíše: „Až počátkem 20. století se poptávka po metafyzice objevila znovu. Netušené vědecké objevy, které přivedly přírodní vědy k úvahám o jejich vlastních mezích (teorie relativity, evoluce, kvantová fyzika), ale i velké společenské události (světová válka, industrializace) otráslly tradičními představami nejen o povaze reality a možnostech jejího popisu, ale i o podstatě člověka. Vystala potřeba kriticky se vyrovnat s tradiční metafyzikou a zároveň nově promyslet pojem bytí, reality a lidské existence. A tak se vedle pokusů oživit aristotelsko-tomistickou metafyziku ... objevují i zcela nové koncepce.“⁶¹ Mezi autory zabývajícími se těmito novými koncepcemi zmiňuje Blecha Heideggera, Hartmanna a Whiteheada. Jako kritiky metafyzického myšlení zmiňuje jména, jako jsou

⁶⁰ BLECHA, I., *Filosofie*. 4. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-147-0. s. 21.

⁶¹ BLECHA, I., pozn. 60, s. 67.

Carnap, Quine nebo Rorty, dále se zabývá rozdíly mezi evropským a východním myšlením. Samotný koncept evoluce či jiné výše zmíněné vědecké objevy ponechává Blecha stranou.

Východní filosofické koncepty zmiňuje Ivan Blecha jako další kulturní okruhy, které se tážou, co je základem všeho jsoucího. O východním myšlení tvrdí, že má „*povahu spíše náboženských kontemplací a lidové moudrosti a není ani pěstováno a fixováno podobně jako myšlení evropské. Nemělo ani potřebu být nějakou čistou teorií a vždycky stálo daleko blíž k životu.*“⁶²

Toto tvrzení ovšem není tak jednoduché, jak ho Ivan Blecha podává. „*Buddhismus je vskutku ateistické náboženství – alespoň ve své původní podobě ... věří v mravní řád světa, v ideál mravní dokonalosti, v znovuzrození a vysvobození ... avšak odmítají představu boha.*“⁶³ V buddhismu „*[n]eexistuje žádný bůh, žádný tvůrce, žádné stvoření, žádné já, žádné trvajících bytí, žádná nesmrtelná duše.*“⁶⁴

Buddhův systém je systémem ontologickým. „*Buddha odmítal spekulace o metafyzických problémech, jako zda je svět konečný nebo nekonečný, zda má počátek v čase či nikoli ... Přesto však už buddhismus obsahuje určitou propracovanou metafyziku, rozumíme-li tímto pojmem jasné představy o podstatě a souvislosti světa jako celku.*“⁶⁵

„*Vznikání a zanikání dharm se neděje nezákonnitě a není záležitostí pouhé náhody ... nýbrž podléhá přísnému zákonu příčiny a účinku. Každá dharm vzniká v zákonité následnosti z podmínek, které jsou dány předchozí existencí jiných dharm. Všechno dění je nevyhnutelně podřízeno kauzálnímu zákonu. ... [ale] v buddhistických spisech je i světový zákon nazýván ‚dharma‘*“⁶⁶ Podle buddhismu „*[e]xistuje pouze ustavičná změna, věčné uplývání v nepřerušovaném vznikání a zanikání dharm ... „čas je následností samých izolovaných momentů.*“⁶⁷

⁶² BLECHA, I., pozn. 60, s. 28.

⁶³ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Vyd. 8., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0. s. 42.

⁶⁴ STÖRIG, H. J., pozn. 63, s. 43.

⁶⁵ STÖRIG, H. J., pozn. 63, s. 42.

⁶⁶ STÖRIG, H. J., pozn. 63, s. 43.

⁶⁷ STÖRIG, H. J., pozn. 63, s. 43.

5.1 Filosofie a problém poznání

V kapitole *Filosofie a problém poznání* se Blecha opět věnuje hlavně období antiky a středověku. Co se týče současnosti, zmíní se o Kopernikovi jakožto o člověku, který způsobil „gnoseologický otřes“. Zdůraznil potřebu prověřit, z čeho vychází naše poznání, a potřebu nalézt kritérium pro spolehlivost poznávání. Prostřednictvím toho se pak Blecha dostává k popisu dvou rovin poznání (počitek, vjem, představa a pojem, soud, úsudek), k indukci a dedukci, empirismu a racionalismu.

Dostáváme se zde k podkapitole *Poznání a víra* nebo podkapitole *Novověká gnoseologie* či *Vědecké poznání*.

5.1.1 Poznání a víra

Podkapitola *Poznání a víra* nás seznamuje například s pojmem teorie dvojí pravdy (pravda víry a pravda rozumu). Blecha toto popisuje jako „zbabělý únik před jednoznačným řešením“⁶⁸ a pak říká, že Tomáš Akvinský přišel s neúčinnějším řešením, a to je, že poznání se opírá o empirii, ale rozum neumí tak dojít k pravdě, učiní tak jen za pomoci absolutně dokonalého a pravdivého božského poznání.⁶⁹

5.1.2 Novodobá gnoseologie

V další z podkapitol – Novodobá gnoseologie – nám Blecha představuje koncepty, jako je scientismus a antiscientické směry. Mezi těmito antiscientickými směry naráží na filosofii života a na intuitivismus Henryho Bergsona. Bergson hovoří o vitalismu, „což je učení, které považuje život za svébytnou organickou sílu, kterou nelze vysvětlit na základě pouhých fyzikálních či chemických procedur.“⁷⁰ „Intelektuální poznání nemůže tedy proniknout k podstatě reality a může nám poskytnout jen omezeně

⁶⁸ BLECHA, I., pozn. 60, s. 94–95.

⁶⁹ BLECHA, I., pozn. 60, s. 95.

⁷⁰ BLECHA, I., pozn. 60, s. 146.

*praktické návody (technické dovednosti) k zacházení s hmotnými objekty. Vyšším stupněm poznání je intuice (jakýsi bezprostřední vhled)...*⁷¹

5.1.3 Vědecké poznání

V podkapitole *Vědecké poznání* se zamýšlí nad vědeckými metodami. Jako základní vědecké metody vidí Blecha indukci, dedukci, analýzu, syntézu, analogii, modelování, experiment, popis a vysvětlení. Dále se zde zabývá tříděním věd. Zde poukazuje na možnosti jejich třídění podle různých hledisek. Sám v knize uvádí možnosti třídění na vědy postihující obsah myšlení, jimiž jsou vědy teoretické (teologie – tzv. první filosofie, fyzika – tzv. druhá filosofie, matematika), praktické (politika, ekonomika, etika atd.) a poetické (řemesla, umělecká činnost). Jako druhé třídění jsou uvedeny vědy postihující formu myšlení a sdělování, které dělí na logiku a rétoriku. Zmiňuje Anzenbacherovo třídění věd na reálné a formální, kde se reálné dále dělí na přírodní a kulturní a kulturní pak ještě na duchovní, sociální a ekonomické. Uvádí ještě další hlediska třídění věd na univerzální (filosofie) a speciální nebo na teoretické a praktické či aplikované. Následně pak ale upozorňuje na fakt, že možností je víc a že tedy neexistuje univerzální hledisko. Samotný termín „univerzální“ může podsouvat do popředí filosofii.

Na otázku, zda vývoj věd podléhá nějakým zákonitostem souvisejícím s vědeckým poznáním, civilizací a kulturou, či zda vždy znamená pokrok k lepšímu, poukazuje jako na něco, co v současnosti zanechává vášnivé spory a je velmi aktuálním tématem. V této souvislosti zmiňuje Blecha dvě osobnosti, a to Thomase Samuela Kuhna a Karla Raimunda Poppera. *„Kuhn vychází z pojmu normální vědy. To je stav, v němž určité společenství vědců přijímá bez větších pochyb výdobytky předchozí generace badatelů, a dále je rozvíjejí. Souhrn těchto uznávaných výdobytků nazývá Kuhn paradigma.“*⁷² Vývoj vědy vidí jako něco, co probíhá formou revoluce, tudíž že věda se posouvá kupředu, dostanou-li se paradigmatata do konfliktu. Tento konflikt zároveň nemusí být vždy logický a očekávaný. *„Stejně tak lze těžko hovořit o ‚pokroku‘ v osvícenském*

⁷¹ BLECHA, I., pozn. 60, s. 147.

⁷² BLECHA, I., pozn. 60, s. 159.

*duchu, protože změna paradigmatu nemusí být jednoznačně spojena s pojmy jako ‚lepší‘ či ‚pravdivější‘.*⁷³

Dalším myslitelem, kterého Blecha zmiňuje ve své knize, jak již bylo řečeno výše, je kritický racionalista Karl Raimund Popper. Podle něj je vědecké poznání *„otevřené, relativní, nedogmatické a schopné zásadních korekcí.“*⁷⁴ Popper prosazuje falzifikaci jinými slovy vyvrácení vědecké teorie. Toto je opačný pohled na vědecké poznání, než jaký obvykle v novověku panoval. Doposud se vše jen potvrzovalo (tzv. verifikace). *„...všechno, co dosavadní teorii nevyhovovalo, bývalo buď vylučováno z okruhu zájmů, anebo zpracovááno tak dlouho, až bylo s teorií v souladu.“*⁷⁵ I když se jedná o legitimní postup, který vede k modifikaci paradigmatu či jeho změně, Popper v tom vidí nebezpečí, *“že budeme poznávat jen to, co chceme poznávat, a že tak v konečných důsledcích budeme realitu znásilňovat.“*⁷⁶ Zdá se, že právě Popperem popisovaná otevřenost a nedogmaticčnost či schopnost korekcí vědeckého poznání u Blechy příliš nefunguje a že těchto výrazů využívá spíše k tomu, aby problematizoval vědecký systém a tzv. „vylučoval“ to, s čím osobně nesouhlasí.

5.2 Filosofie a problém člověka

V kapitole *Filosofie a problém člověka* se Blecha zabývá bytím člověka, přičemž zohledňuje především historickou perspektivu. *„V antické filosofii měl kosmos svůj řád jako cosi daného, co vytváří pevný rámec všemu dění, tedy i lidské existenci. Osud člověka byl předem vymezen jeho místem v koloběhu vesmíru, v procesech vzniku a zániku podle vyššího řádu ... údělem člověka je rozpoznat logos v kosmu a podřídít se mu.“*⁷⁷ Toto je ovšem něco, co platí i v dnešní době, nicméně Blecha to řadí výhradně do období antiky. Podle jeho knihy se po výkladu o antických myslitelích dozvíme, že jako historicky další byli sofisté vnímající člověka jako míru všech věcí. *„...snažili se ukázat, že pojmy jako ‚pravda‘ nebo ‚dobro‘ souvisejí s lidskou činností, se zájmy člověka a se stupněm jeho vzdělání.“*⁷⁸ Zde dále zdůrazňuje pohled křesťanství

⁷³ BLECHA, I., pozn. 60, s. 73.

⁷⁴ BLECHA, I., pozn. 60, s. 162.

⁷⁵ BLECHA, I., pozn. 60, s. 162.

⁷⁶ BLECHA, I., pozn. 60, s. 162.

⁷⁷ BLECHA, I., pozn. 60, s. 165.

⁷⁸ BLECHA, I., pozn. 60, s. 166.

na člověka. „[Ch]ápalo člověka jako obraz boží (*imago dei*) a postavilo ho do centra zájmu. Člověk je vrcholem stvoření a je mu svěřen výsadní úkol. Navíc musí každý člověk pracovat na své spáse: sám se musí svobodně osvědčit jako hodný spásy. V křesťanství už není vesmír jen nekonečným kruhem vzniku a zániku jako v antice, ale má svůj cíl, telos. Dobrý život je podílem na tomto spění, je prací, jež může přinést plody. Křesťanství tak teprve činí člověka dějinným.“⁷⁹ Blechova zmínka o „nekonečném kruhu vzniku a zániku“ jednoznačně poukazuje na jeho neevoluční pojetí stejně tak jako „dějinnost člověka v křesťanství“, která vede nutně k Poslednímu soudu, a tudíž ruší takto historický čas. Ivan Blecha opakovaně hovoří o pohledu antických myslitelů a o pohledu myslitelů křesťanských, a proto musí čtenáře nutně takzvaně praštit do očí, že současný pohled je v jeho knize opomíjen. Ivan Blecha takto značně redukuje historickou perspektivu.

5.2.1 Filosofie existence

Jednou z podkapitol zde je Filosofie existence. Novodobý existencialismus popisuje fenomén existence následovně: „Existovat znamená být v možnostech. Existence je nám dána jako úkol. To ale znamená, že zpočátku není nijak určena. Nemůže být zřejmo, čím budeme. Existence je zprvu jen vržena do situace, kterou si nevybrala, ale s kterou se musí nějak vyrovnat. Je-li v životě nějaký smysl, musí si ho dát existence sama.“⁸⁰ Existencialismus je ateistický nebo křesťanský. Samotný fakt, že pro dělení existencialismu ve své knize zvolil Ivan Blecha právě dělení J. P. Sartra na ateistický a křesťanský existencialismus, může hrát roli. Vezmeme-li jej totiž doslovně, toto dělení staví křesťanství do privilegované pozice. Pojem „křesťanský“ totiž není pravým opakem pojmu „ateistický“, protože protikladem ke „křesťanský“ je správně „nekřesťanský“ a k pojmu „ateistický“ bychom měli přiřadit „neateistický“. Možná právě v tom je Blechův záměr, proč prezentuje právě výše uvedené dělení existencialismu. Musíme vzít v úvahu naši škálu evoluce – kreacionismus.

Ivan Blecha se dále zabývá člověkem, jeho povahou v celku a místem v přírodě v podkapitole *Filosofická antropologie*. To je disciplína, která zkoumá komplexně biologickou, duchovní i kulturní stránku lidské existence. Samotné výrazy jako

⁷⁹ BLECHA, I., pozn. 60, s. 166.

⁸⁰ BLECHA, I., pozn. 60, s. 195.

„příroda“, „antropologie“ nebo „biologická stránka lidské existence“ předpokládají, že paradigma výkladu bude biologické. Jak už jsme zmínili na začátku práce, v biologii nedává nic smysl mimo rámec evoluce. Tudíž biologické paradigma je nutně také evoluční. Když ne, je to podřízeno duchovnímu. Ivan Blecha říká, že filosofická antropologie se odlišuje od biologie. Mezi představitele filosofické antropologie řadí jejího zakladatele Maxe Schelera, dále pak Arnolda Gehlena a Helmutha Plessnera a v krátkosti představí také Pierre Teilhard de Chardina a Hannah Arendtovou. Blecha od sebe v definici filosofické antropologie odděluje pojmy „duchovní“ a „kulturní“. Vezmeme-li v úvahu Schelerovu teorii, pak termínem „duchovní“ rozumí něco, „*co se zásadně liší ode všeho, co máme stále ještě společné s říší ostatních živočichů.*“⁸¹ Setkáváme se s pojmem „ideace“, což je „*výkon duchovna ... tlumení pudů a je základem kultury.*“⁸² Staví zde tedy ducha nad kulturu. Kultura se má tedy podle něj vyvíjet pod diktátem duchovního! To naznačuje dualismus!

5.3 Zařazení knihy *Filosofie od Ivana Blechy*

I přesto, že kniha popisuje důkazy existence Boha, jimiž jsou důkazy přímé a nepřímé, po skončení kapitoly v oddílu otázek k vlastnímu uvažování vybízí Blecha čtenáře k zamyšlení se nad argumenty pro a také proti existenci Boha.⁸³ Klade zde otázky typu: „*Mohl bys uvést ještě nějaké další argumenty pro existenci Boha? Znáš nějaké další argumenty proti jeho existenci? Zkus se zamyslet nad těmito dvěma slavnými výroky: Kdyby nebylo Boha, bylo by vše dovoleno (Dostojevskij), Kdyby nebylo Boha, nic by se tím pro člověka nezměnilo (Sartre). Co z nich vyplývá? Mají něco společného nebo jsou v rozporu?*“⁸⁴ Na první pohled si můžeme říct, že se nedá jednoznačně tvrdit, tak jako v případě Anzenbachera, že by zastával pro-kreacionistické hledisko. Ponechává rozhodnutí otevřené. Nicméně možná tak činí spíše proto, aby podpořil své názory nenápadně tím, že čtenář na takové důkazy nebude schopen přijít.

V podkapitole *Filosofie existence* se Ivan Blecha zabývá úvahou, jaký by byl svět bez Boha. Odpovídá tak vlastně sám na otázky, které kladl čtenářům dříve (viz výše).

⁸¹ BLECHA, I., pozn. 60, s. 213.

⁸² BLECHA, I., pozn. 60, s. 213.

⁸³ BLECHA, I., pozn. 60, s. 61.

⁸⁴ BLECHA, I., pozn. 60, s. 62.

„Problém netkví v existenci Boha. Je třeba, aby člověk sám našel sebe a přesvědčil se, že nic ho nemůže zachránit od sebe sama, ani platný důkaz o existenci Boží. Sartrov existencialismus nechce být ateistický a naprosté negace Boha, ani z důkazů, že není možné, aby byl ... je pozicí radikální odpovědnosti, jež se zdráhá opírat o cokoli vnějšího, protože chce být kladena s nejvyšší možnou naléhavostí.“⁸⁵

O obou konceptech (kreacionismu a evolucionismu) se zmiňuje jako o něčem existujícím (v určitém období historie převažujícím), ale je značně patrné, že detailní zabývání se evolucionistickým pojetím opakovaně vynechává. Říká například pouze: *„Zatímco moderní přírodověda se většinou přiklání k evolučnímu pojetí (podle něhož se živá příroda vyvíjí na principu adaptace a přežívání úspěšnějšího a silnějšího, tedy na základě pokusného vývoje, který nemůže mít jednoznačný cíl a tedy ani projekt), ve scholastice se nabízela samozřejmě jednoznačná odpověď: přírodu stvořil a řídí Bůh.“⁸⁶*

Skutečnost, že Ivan Blecha nezmiňuje koncept evoluce dopodrobna a ani samotné jméno Charlese Darwina se v knize neobjevuje ani jednou, naznačuje, že možná nesouhlasí s tímto konceptem, a proto ho raději taktně opomíjí. Intuitivismus Henryho Bergsona a jeho přítomnost v knize Ivana Blechy může naznačovat, že Blecha není schopen dostatečně přijmout skutečnost, že rokem 1859, kdy vyšla Darwinova kniha *O vzniku druhů*, byl vyvrácen dualismus v biologii. Blecha se nezabývá evolucí jako filosofickým problémem ani nezmiňuje kritickou teorii. Jeho koncept bude tedy pravděpodobně skrytě teologický (teologie katolická).

⁸⁵ BLECHA, I., pozn. 60, s. 201.

⁸⁶ BLECHA, I., pozn. 60, s. 59.

6. O myšlení: Úvod do filosofie – Konrad Liessmann, Gerhard Zenaty

Už v úvodní kapitole s názvem *Čeho chceme dosáhnout* autoři zmiňují skutečnost, že je kniha určena pro účely vyučování a že je koncipována tak, aby odpovídala „jak dosud platným, tak i novým osnovám.“⁸⁷ Je ale nutné zdůraznit, že vzhledem k roku, kdy byla kniha vydána (1994), tato informace už není pro dnešní potřeby výuky aktuální. Autoři vyzdvihují důležitost otevřeného myšlení a svobodu čtenáře. Na začátku všech kapitol se objevuje fiktivní dialog, který nekomplikovanou a přirozenou formou představí základní problém, jímž se bude daná kapitola zabývat. Dále je formulován onen samotný problém, a to s pomocí systematicky podaných historických údajů a návodných otázek. Ke každé z kapitol se váží texty a myšlenkové podněty pro čtenáře. Na úplný závěr knihy je zařazen slovník pojmů, slovník filosofů a přehledně zpracované dějiny filosofie, v nichž je vždy tabulka o čtyřech sloupcích. V prvním sloupci nalezneme jméno filosofa, ve druhém léta, kdy žil, ve třetím sloupci téma, kterým se zabýval, a v posledním sloupci se objevuje nějaká pro to období významná historická událost, jako je například vláda Napoleona, aby si čtenář mohl dané období konkrétněji zařadit do souvislostí

6.1 K čemu filosofie?

Autoři na začátku knihy kladou obecnou otázku, k čemu je dobrá filosofie. Poukazují na fakt, že mezi lidmi je tato disciplína viděna veskrze negativně a neužitečně. *Filosofie se dokáže mistrovsky vypořádat s tím, že není k ničemu užitečná.*⁸⁸ „...je to něco pro intelektuály, pro knihomoly a rozumbrady, pro ty, co nemají nic lepšího na práci, pro povaleče, pro lidi bez starostí, pro snílky, jimž praktický život je příliš obtížný, a proto se utíkají do filosofické věže ze slonoviny.“⁸⁹

Autoři se pokouší tento pohled zproblematizovat tím, že představí filosofii v jiném světle jako tu vědu, která „[b]ere podněty pro své přemítání a reflektování

⁸⁷ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY. *O myšlení: Úvod do filosofie*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85619-94-6. s. 5.

⁸⁸ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 10.

⁸⁹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 9.

z každodenního vědomí, které chápe již předem, pokouší se je zkoumat, objasňovat, zdůvodňovat a systematizovat. ⁹⁰

Vykládají také vztah filosofie k vědě, náboženství a ideologiím a prezentují ji jako svobodnou a nezávislou. „...každý člověk může místo toho, aby se nutil do namáhavé práce, vytvářet vlastní kritéria a zdůvodňování principů světa a jednání, podřídít se i jako dospělý nějaké autoritě, ať už náboženské, ideologické nebo přijmout světový názor, opírající se o vědecké poznání.“ ⁹¹

„Zatímco v náboženství je vždy božský předpoklad, z jehož stanoviska se pak interpretuje a vysvětluje lidský život, nevychází filosofie z žádného jakkoliv utvářeného dogmatického ustanovení. Jejím jediným základem je lidský rozum.“ ⁹²

„Také ideologie představuje většinou zevšeobecnění a zabsolutizování jistých zkušeností a poznatků. Je často dogmatická, dává lidem hotové odpovědi ... Oproti nárokům ideologie a světovým názorům zdůrazňujícím, že mohou poskytovat absolutní jistoty, setrvává filosofie ve skeptické nebo kritické distanci. Jedním z jejích centrálních úkolů je kritika ideologie.“ ⁹³ V závěru kapitoly K čemu je filosofie nalezneme myšlenkové podněty, a to právě takové, které nabádají čtenáře k zamyšlení se nad účelovostí světa. *„Má svět jednotný plán nebo účel, nebo se skládá jen z náhodné hry atomů?“* ⁹⁴

6.2 Pravdivé a nepravdivé

6.2.1 Skutečnost a pravda

Kniha *O myšlení* problematizuje také často obecně přijímaný pohled, že mýtus je překonán a v moderním světě vládne logos. *„Dnes se stále více pochybuje o tom, že existoval lineární vývoj, který by se dal interpretovat jednoznačně jako pokrok od mýtického k logickému, od polyteistického k monoteistickému a nakonec přírodovědnému myšlení. Ani nahrazení mýtického obrazu světa obrazem racionálním*

⁹⁰ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 12.

⁹¹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 13.

⁹² LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 14.

⁹³ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 14.

⁹⁴ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 16.

se neuskutečnilo asi tak jednoduše, jak se dlouho předpokládalo. Mytické myšlení žije dál a jednoznačná nadřazenost racionálního myšlení je zpochybňována.“⁹⁵

6.2.2 Co je věda?

Tato podkapitola se věnuje v knize *O myšlení vědě*, která má na rozdíl od metafyziky, náboženství či politických ideologií nebo literatury smysl a empirický obsah dokazatelný verifikací.⁹⁶ Falzifikace Karla Poppera je zde pak přirovnávána k principu vymírání špatně přizpůsobitelných druhů, což v našem kontextu můžeme vidět jako slovní obraty, kterých užívá evoluce (vymírání špatně přizpůsobitelných druhů). Je to přímo zmíněno v knize slovy: „...*nepotřebné modely řešení se dále nesledují, podobně jako v přírodě vymírají špatně přizpůsobitelné druhy. Proto je také možno mluvit o evoluci vědy.*“⁹⁷

Možnost volby a prosazování vlastního uvážení každého člověka vyzdvihuje kniha *O myšlení* také zmínkou o Feyerabendovi, který je představitel tzv. gnozeologického anarchismu a autorem výroku „anything goes“ neboli „všechno je možné.“ Feyerabend „*prudce polemizuje s monopoem vědy např. v oblasti vzdělání a navrhuje, že každému dospělému občanovi musí být přenecháno na vůli, zda chce důvěřovat meteorologii či dešťovým tancům, vědecké medicíně nebo léčitelství šamanů. Neboť pádné argumenty pro některou z těchto metod podle názorů FEYRABENDA neexistují.*“⁹⁸ Toto tvrzení o neexistenci argumentů je ovšem extrémně zjednodušující.

6.3 O smyslu dějin

Chápání dějin, kam autoři řadí dějiny přírody a vesmíru a evoluci jako takovou, je představeno jako nástroj k pochopení toho, co se děje právě teď, tedy v přítomnosti. „*Kdykoliv se vypravují dějiny, vypravuje se, kdy a jak se co přihodilo, někdy se pokoušejí historikové i ukázat, proč se něco stalo tak a ne jinak, a mnohdy se dějiny*

⁹⁵ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 21–22.

⁹⁶ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 57.

⁹⁷ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 62.

⁹⁸ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 66.

vyprávějí, aby se vysvětlilo, proč něco je tak, jak je: minulost má učinit pochopitelnou a srozumitelnou přítomnost.“⁹⁹

Čtenáři jsou pak nabádáni k zamyšlení, zda dějepis jako vyučovací předmět podával dějiny strukturálně nebo jako sled událostí a zda byl patrný vliv tzv. velkých osobností. Také je zde vyzýváno k tomu zamyslet se, „[k]teré oblasti dominovaly: vojenství, politika, sociální otázky, kultura, náboženství?“¹⁰⁰

Autoři jsou toho názoru, že dějiny jsou u konce. „Postmoderní člověk žije v pluralismu a relativismu kultur a názorů, v nichž nelze rozeznat už žádnou historickou linii – tedy také žádnou budoucnost...“¹⁰¹

6.4 Náhoda a nutnost

V úvodním fiktivním dialogu na začátku kapitoly Náhoda a nutnost se v kavárně baví několik kamarádů. Jeden z nich se ptá: „Ale řekni: nechtěl bys také vědět, co drží svět pohromadě? Tajemství univerza? Počátek vesmíru? Co bylo před ‚velkým třeskem‘? Tebe, člověka, který je omylem evoluce, to nezajímá?“¹⁰² Druhý rozhodně praví: „...velký třesk mne nezajímá. A evoluce také ne. Jsem, jaký jsem, a na tom se nedá nic měnit.“ S tím se ale tazatel nespokojí a naléhá: „Jsi si tím tak jistý? Je přece rozdíl, považuje-li se člověk za boží stvoření, nebo za vedlejší produkt evoluce. Již mne to například zneklidňuje.“¹⁰³ Takto autoři nepřímou a nenásilně „donutí“ čtenáře samotné, aby nad tím začali uvažovat také. V myšlenkových podnětech se k tomuto opět vrací otázkou: „Do jaké míry vám dávají přírodovědné teorie, jako např. teorie velkého třesku nebo teorie genetického kódu, uspokojivou odpověď na otázky po původu a smyslu života?“¹⁰⁴ Navíc, tvrzení, že člověk je „omylem evoluce“ je samo o sobě důležité. V evolucionistické koncepci se o omylech nehovoří, zajímá je konstitutivní role náhody, což zde ale autoři neuvádí.

⁹⁹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 115.

¹⁰⁰ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 117.

¹⁰¹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 123.

¹⁰² LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 125.

¹⁰³ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 126.

¹⁰⁴ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 128.

Vývoj směrem k evolucionistickému pojetí vzniku světa a člověka je popsán historicky od božského chápání až po novověké chápání emancipovaného od církve, což je prezentováno jako něco, co přirozeně a nevyhnutelně vzešlo z každodenní zkušenosti lidí. „*Od dob starých Babyloňanů, kteří měli velký zájem na pozorování měsíčních a slunečních zatmění, je základní otázkou přírodní filosofie otázka stáří, vzniku, rozměru a tvaru univerza.*“¹⁰⁵

„*Člověk určovaný mytickým chápáním přírody zažíval přírodu jako něco božského, nadlidského, a tím i svatého. ... I středověké pozorování přírody proniknuté křesťanskými představami vnímalo přírodu jako svatou, jako boží stvoření. ... Vedle tohoto náboženského chápání přírody existovalo vždy také vědomí opírající se o každodenní zkušenosti z přírodního dění, určující lidský běh života ... Z tohoto každodenního pozorování a z vědění zkoumaného prostým rozumem se pomalu vyvíjel racionální pojem přírody a současně se stále více opouštělo nábožensko-mytické pojetí přírody. ... V raném novověku se znovu napojila přírodní filosofie, emancipovaná od církve a jejího biblického stvořitelského pojmu, na toto racionální úsilí. (Kepler, Kopernik, Galilei, Newton)*“¹⁰⁶

Tento vývoj však nebyl záležitostí „skoku“, ale jednalo se o postupný proces, jak je v knize také naznačeno. Nejprve „*Bůh sice zůstává správcem velkolepé přírody, ale po svém stvořitelském aktu se stáhl. Přírodní procesy probíhají podle nezměnitelných zákonů, svět je velkolepá mechanika. KEPLER nahrazuje pojem duše pojmem síla. Ale teprve u Roberta BOYLA vítězí kosmický mechanismus nad ožvlou a duchovní přírodou...*“¹⁰⁷ „*Bacon – příroda přestává být přírodou, která má znázorňovat boží velikost, ale může být libovolně podřízena lidským účelům.*“¹⁰⁸

„*Jiným sporným bodem přírodní filosofie byla otázka, zda je svět konečný nebo nekonečný (jak časově tak i prostorově). Křesťanská idea stvoření odporuje podle pojetí moderní fyzikální kosmologie všem pozemským experimentům: stvoření hmoty z ničeho se nedá empiricky potvrdit, naopak všechna dosavadní pozorování ukazují na platnost věty o zachování hmoty a energie.*“¹⁰⁹

¹⁰⁵ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 131.

¹⁰⁶ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 128–129.

¹⁰⁷ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 129.

¹⁰⁸ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 130.

¹⁰⁹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 132.

Křesťanské vidění stvoření světa je v rozporu s experimenty. Věda je tím, co je platné. Na tomto úryvku je tedy patrné, na jakou stranu se autoři knihy *O myšlení* kloní. Předkládají také výčet toho, co má na svědomí zpochybnění tradičních představ, a to „zrody hvězd, pulzující neutronové hvězdy, explodující galaxie“¹¹⁰, které „zrevolucionizovaly tradiční představy o neměnné věčné přírodě.“¹¹¹

Poukazují také zároveň na fakt, že „I idea nekonečného kosmu se stala empirickým potvrzením teorie o ‚explodujícím vesmíru‘ nepravděpodobnou. Ale v souvislosti s teorií o ‚velkém třesku‘ ponechává otevřenou i otázku, zda tento počátek našeho nynějšího univerza je absolutní.“¹¹²

6.4.1 Evoluce života

Rok 1953 jako rok, kdy byl objeven genetický kód, je spatřován jako klíč k tajemství života. Poměrně velký prostor je v podkapitole *Evoluce života* věnován kritice a problematizaci této teorie. Je ale poukazováno na to, že v evoluční teorii stále existují některé nevyjasněné otázky. „...neuvěřitelná mnohost a komplexnost organismů a konstitutivní role náhody jsou zvláštnosti biologických systémů, které ospravedlňují podobně hypotetický charakter evoluční teorie.“¹¹³ Pozornost je v této podkapitole věnována pobouření vyvolané Darwinem, když si dovolil vyřadit koncept plánovitosti přírody. „Rozpor mezi zřejmou účelností přírody a dokazovanou náhodností vývoje“¹¹⁴ je viděn jako paradoxní. Jsou zde prezentováni autoři, jako je Jaques Monod se svým názorem, že „apriorní pravděpodobnost pro úspěšnou náhodnou syntézu genetických stavebních kamenů v dědičné molekule jednoduchého živočicha je prakticky nulová.“¹¹⁵ Znepravděpodobnění náhody vidí také v řadě libovolné délky. Dalším kritizujícím myslitelem na poli evoluce je Niels Bohr, který uvádí vitalistickou teorii, a to, že „vznik a formy organismů se nedají úplně vysvětlit z fyzikálně-chemických zákonů; jsou tedy nutné dodatečné hypotézy, např. předpoklad životní síly nebo obecný teleologický

¹¹⁰ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 132.

¹¹¹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 132.

¹¹² LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 132.

¹¹³ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 134.

¹¹⁴ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 135.

¹¹⁵ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 135.

princip. ¹¹⁶ Darwinovu tezi zkoumal také Manfred Eigen. Jeho teorie shrnuje evoluci jako proces, který je částečně indeterministický. *„[V]ývoj života byl v jistém smyslu nutný, ale i nepředvídatelný.*“ ¹¹⁷

Opět je ponecháno mnoho prostoru pro samostatné úvahy čtenářů. Autoři se táží: *„Do jaké míry představuje podle vás fyzikální teorie ‚velkého třesku‘ řešení otázky počátku univerza a popření náboženského učení o stvoření? Co znamená otázka, zda je život náhodný a jedinečný, nebo nutný a snad vícekrát vzniklý, pro lidské sebeporozumění?“* ¹¹⁸

6.5 Profánní a svaté

Náboženství je viděno jako něco, co nemůžeme plně pochopit rozumem. *„A právě tento paradoxní nárok vznáší filosofie náboženství: chce pochopit, zařadit do rozumového konceptu, co svou podstatou, protože je to právě ‚náboženské‘, ‚religiózní‘, nemůže být rozumem zcela zpřístupněno.“* ¹¹⁹ V posvátnosti ale vidí smysluplnost. *„Hierofanií, zjevováním se posvátného v každodenním životě, je založen smysluplný svět: z chaosu vzniká uspořádaný kosmos.“* ¹²⁰

V sekci *Myšlenkové podněty* se v této kapitole objevuje dotazník Co je Bůh? Čtenáři zde mají vybrat a zdůvodnit „svou“ definici – přesněji tedy mají vybrat z nabízených definic, jimiž je například Iluze, Duch, Kosmos, Podvod farářů apod. V úvodním fiktivním dialogu však zazní tvrzení, že *„ani není důležité, zda Bůh existuje nebo ne.“* ¹²¹ To ovšem naznačuje teorii dvojí pravdy. S takovýmto tvrzením by se neztotožnili ani vědci, ale ani církve.

6.5.1 Důkazy Boha

Co se týče důkazů o existenci Boha, je zdůrazňováno, že vychází z faktu, *„že ve světě musí existovat stopy Boha, znamení jeho působení, z nichž se dá usuzovat na existenci*

¹¹⁶ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 135.

¹¹⁷ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 135.

¹¹⁸ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 136.

¹¹⁹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 141.

¹²⁰ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 143.

¹²¹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 140.

*Stvořitele. Argumentace se děje ve formě zpětného úsudku o účinku a příčině, o obraze a pravzoru. Ale právě tento předpoklad, že skutečnost světa, popř. lidského bytí je vázána na Boha, je z filosofického hlediska problematický.*¹²² Filosofie Liessmanna a Zenatého má problém s přijetím faktu, že Bůh je příčinou bytí. Tím pádem tedy ale značně zpochybňují ideu o stvoření. Otázka po stvoření světa totiž, jak tvrdil Bertrand Russel, vytváří další otázku, a to po stvoření Boha. Musí-li totiž vše mít svou příčinu, pak ji musí mít i Bůh. *„Když ale obráceně může „něco existovat, co nemá žádnou příčinu, může to být právě tak svět jako Bůh,*¹²³ Opírají se o Feuerbachovu myšlenku, že Bůh je *„do sebe projektovaný člověk, jak by sám sebe rád viděl“*¹²⁴ nebo Schopenhauerovo tvrzení, že původ představ Boha spočívá *„v nutnosti vytvořit si orientační představy v neznámé a hrozivé přírodě.*¹²⁵

Jako důkazy Boha jsou v knize O myšlení uváděny kosmologické důkazy Tomáše Akvinského a ontologický důkaz scholastika Anselma z Canterbury s jeho výrokem „Věřím, abych poznal.“

6.5.2 Kritika důkazů Boha

Na druhé straně jakožto kritiků důkazů Boha se objevuje Kant, jehož kritika je však vzápětí obrácena proti němu, protože *„sice neguje možnost vytvoření racionálně nutného důkazu existence Boha, ale na druhé straně postuluje ideu Boha jako nutnou a smysluplnou, nemá-li být prakticko-etické usilování člověka dezorientováno.*¹²⁶ Kromě Kanta jsou prezentovány ateistické kritiky náboženství, které kritizují především jeho iracionalitu.

6.5.3 Krize racionalismu

V kapitole je poukazováno na tzv. krizi racionalismu, tedy stav, kdy lidé potřebují iracionální, což je způsobeno rozpadem *„lidské struktury existence na pluralistické*

¹²² LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 148.

¹²³ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 149–150.

¹²⁴ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 151.

¹²⁵ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 142.

¹²⁶ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 149.

myšlenkové, názorové a hodnotové systémy“¹²⁷ Právě to je Feyerabend. „Na jedné straně pokračuje sekularizace, odklon od tradičních církví a náboženství, na druhé straně existují – většinou vně tradičních náboženských společenství – parareligiózní a náboženství podobná hnutí, popř. se šíří fascinace jinými, např. dálně východními náboženstvími.“¹²⁸

Návrat transcendence je například ve formě kvazi-náboženství nebo ve formě tzv. spasitelských hnutí. Kvazi-náboženstvím rozumíme „fenomén, že moderní sekulární a politická hnutí vykazují ve svém totalitarismu specificky náboženské prvky a interpretují své principy sebechápání, jež lze označit za náboženské ... dají se pozorovat i v jiných společenských oblastech, např. v určitých hnutích volného času, sportovních kultech apod.“¹²⁹ Spasitelskými hnutími pak označujeme např. hippies. Jsou to hnutí, která „odvozují svou identitu z tzv. ‚civilizační frustrace‘ ‚ze zoufalství a odmítání civilizačního vývoje a konvencí.“¹³⁰

6.6 Podstata člověka

V úvodním fiktivním dialogu ke kapitole *Otázka podstaty člověka* se lidé dohadují, jak se liší člověk a zvíře. Jeden z nich říká: „Dříve se považoval člověk za věrnou podobu Boha – dnes zvířete. Tomu říkám degradace.“¹³¹ Je tedy biologicky vnímaný původ člověka degradací? Z tohoto výroku vyplývá, že je autorům bližší idea stvoření. Dozvídáme se, že otázka Co je člověk? je pro nás trvale určující. V podkapitole *Otázka podstaty člověka* dále není člověk viděn jako obraz boží či stvořený Bohem, ale jako „geneticky fixovaný stroj“ zaměřený jako jiní živočichové na předávání vlastních genů.“¹³² „Všechny kulturní výkony člověka by byly podle toho podřízeny principu přežití a redukovatelné na genetické determinanty.“¹³³ Toto je pohled sociobiologie a jasně hovoří ve prospěch evoluce! V jedné kapitole tedy nalezneme protikladná pojetí. Čtenářům jsou nabízeny rozličné definice a odpovědi na otázku Co je člověk? z pohledu různých myslitelů nebo přírodovědeckého pohledu. Liessmann a Zenaty se v této části

¹²⁷ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 153.

¹²⁸ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 153.

¹²⁹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 154.

¹³⁰ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 154.

¹³¹ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 170.

¹³² LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 172.

¹³³ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 172.

knihy sami zamýšlí, proč existuje tolik různých pohledů a zda existuje obecná a nadčasová odpověď nezávislá na historicko-kulturní tradici. Na tyto otázky sami neodpovídají a vyzývají k tomu čtenáře, aby z prezentovaných odpovědí vybrali tu, kterou by sami podpořili a odůvodnili výběr.

Knihy *O myšlení* ovšem „nezatajuje“ poznatky o evoluci. Kromě Darwina zmiňuje také Lamarcka jakožto člověka, který se tázal po biologickém původu člověka jako druhu. Evoluční teorie je samotná viděna jako něco, co spatřuje rozdíl mezi člověkem a zvířetem v rozdílném stupni komplexity. Redukuje však člověka na jeho „zvířecí bytí“ na rozdíl od filosofické antropologie, která „chápe člověka jako jedinečný ucelený plán uvnitř přírody.“¹³⁴ To jsou jasně přítomné neevolucionistické názory. Zcela chybí zmínka o Mendelovi a dalších významných evolucionistech.

Dále jsou zde uvedeni autoři jako Plessner, Köhler, Gehlen nebo Uexküll či Scheller a jejich pohledy na problematiku člověka a zvířete. „Výsledkem diskuse o biologickém postavení a vybavení člověka byla jeho definice jako bytosti plné nedostatků a otevřené světu.“¹³⁵

6.7 Zařazení knihy *O myšlení* Konrada Liessmanna a Gerarda Zenateho

Knihy *O myšlení* kritizuje ideologie a náboženství prostřednictvím vyzdvihování svobody a nezávislého postoje filosofie. Na mnoha místech v knize nalezneme zmínky o tom, jak je nelogické věřit ve stvoření a že náboženství je v současné době něco, co je výsledkem krize racionalismu. Zmiňuje Lamarcka, Darwina a netají se výkladem jeho teorie, nicméně neopomene zmínit její problematická místa. Často se zdá, jako by autoři sami nevěděli, na kterou stranu se chtějí přiklonit. Právě onou svobodou myšlení tento „problém“ řeší. Jak by řekl Feyrabend: Každý ať si věří, čemu chce. Tvrdí, že není důležité, zda existuje Bůh, a vzápětí se zeptají, co je Bůh. Tvrdí, že náboženství je rozumem nepochopitelné, ale že je smysluplné. Stvoření neodpovídá vědeckým experimentům, věda je platná. Zpochybňují stvoření, ale zároveň vidí člověka-zvíře jako degradaci. Knihy *O myšlení* a její prezentace na ose evolucionismus –

¹³⁴ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 176.

¹³⁵ LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY, pozn. 87, s. 182.

kreacionismus se tedy zdá, jako by se snažila zavděčit oběma konceptům a zůstat na neutrální pozici. Právě tím však je problematická.

7. Filozofie – Maria Fürst

Knihy pojímá úvod do filosofie jako komplexní výklad. V rámci jednotlivých kapitol se dozvídáme o filosofech včetně informací o jejich životě a zasazení jejich myšlení do kontextu doby, v níž žili. Jejich filosofie je představena nejen teoreticky, ale také na příkladech z běžného života, což umožní čtenáři konkrétní představu jinak často velmi abstraktně znějící myšlenky. Tak je tomu například v případě Aristotelových principů jsočina, které jsou konkrétněji rozebrány na příkladu domu: „*látkou jsou cihly, formou je plán domu, který máme již před jeho stavbou, hybnou příčinou je stavební mistr a konečným účelem je skutečný dům...vlastně nejde o čtyři různé příčiny, nýbrž o rozlišování pojetí vědeckého tázání. Teprve celek, znalost všech čtyř principů, objasňuje určitou věc. Nejvyšší stupeň přitom zaujímá otázka účelu.*“¹³⁶ Mnohdy jsou tyto filosofické úvahy doplněny přímo citacemi děl jednotlivých autorů s následným vysvětlením. Že se autorka rozhodla uvést jako příklady Aristotelovy principy, by mohlo naznačovat, že se zaměřuje na historicky staré příklady.

7.1 Člověk jako masový poustevník v soukromé jeskyni

V úvodu knihy je představena úloha filosofie, jak ji vidí Maria Fürst. Na světě podle ní „*[e]xistují různé druhy vědění, jak účinně zacházet s věcmi, vědění sloužící moci, jak dosáhnout pozic a udržet si je, a vědění sloužící k orientaci, jak se vyznat v ohniscích napětí, jako je příroda, společnost a jedinec. Posledně řečené nepovažují mnozí za problém, užívají různých klišé a své názory mění podle toho, jaký je na ně vyvíjen nátlak, nebo podle nálady. Filosofii chápeme jako vědomý a neustálý pokus nevyhýbat se těmto ohniskům a odolávat tomu, co nás nutí přizpůsobovat se.*“¹³⁷ Filosofie by tedy podle Marie Fürst měla sloužit k problematizaci a měla by být nástrojem bojujícím proti přizpůsobování se. Nicméně její názory neodpovídají soudobému stavu poznání, neboť poznání je oproti vědění dynamické a otevřené (jak tvrdí Piaget). Tvrzení, že vědění slouží moci, má politický podtext. Tvrzení o vědění sloužícím k orientaci je také problematické a mohlo by naznačovat neochotu přizpůsobit se současnému poznání.

¹³⁶ FÜRST, M. *Filozofie*. Praha: Fortuna, 1994. ISBN 80-7168-161-x. s. 29.

¹³⁷ FÜRST, M., pozn. 136, s. 7.

Klade si například otázku, „*máme-li být chápat jako ideu či myšlenku, nebo jako filosofický přírodní jev či skutečnost. Pro mnoho filosofických teorií ... byla vzájemná vymezení obou protichůdných myšlenkových sporů určujícím rysem jejich systému.*“¹³⁸

Dějiny filosofie zasazuje Fürst do kontextu způsobem, který je modernímu člověku blízký. Toto můžeme vidět na příkladu srovnání Platónova člověka jeskyně a člověka novodobého. „*S člověkem jeskyně, pro kterého jsou stíny (obrazy) skutečností, můžeme srovnat člověka přítomnosti, který rovněž vnímá skutečnost prostřednictvím obrazů, a to v časopisech, na plakátových stěnách, na plátnech kin, na televizní obrazovce. Stal se ‚masovým poustevníkem‘ v ‚soukromé jeskyni‘*“¹³⁹ Toto srovnání je nicméně nepřesné. Platónův člověk vidí totiž v jeskyni věc napodobující ideu. Člověk dívající se na televizi, časopisy apod. spatřuje obraz této věci, tedy něco, co je nápodobou ideje idey. Jedná se tedy o jiný ontologický řád (idea – nápodoba ideje – nápodoba ideje idey). Právě tyto obrazy v časopisech a nových médiích mnohdy prezentují právě onen nátlak a prostředek nutící nás k přizpůsobování se. Prostřednictvím těchto médií je snadnější než kdy dříve prosadit určitý pohled. To se může týkat tématu, kterým se zabývá tato diplomová práce, a to, je-li prezentován evolucionismus či kreacionismus. „*Rozhodující význam pro zachování ‚zaslepující souvislosti‘ mají produkty kulturního průmyslu (filmy, televizní hry, estrády, muzikály...), jejichž výroba a distribuce se řídí ekonomickými kritérii. Kulturní průmysl konfrontuje spotřebitele s přílivem obrazů, informací, reklamních šotů...; cílem je stabilizace vládnoucího modelu pomocí ‚šťastného vědomí, které se zaměřuje na pojmový systém společnosti.*“¹⁴⁰ Co ale autorka myslí oním vládnoucím modelem a šťastným vědomím? Vládnoucí model je katolicismus a šťastné vědomí implikuje souvislost s náboženským štěstím z vědomí spásy. Materiální spokojenost je v tomto ohledu neodpovídající a nedá se s tím ztotožnit.

„*Vědecké kladení otázky, které zavedl SÓKRATÉS, a duch čisté analýzy problému jsou pro NIETZCHEHO nepřítelem každé kultury.*“¹⁴¹

¹³⁸ FÜRST, M., pozn. 136, s. 12.

¹³⁹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 12.

¹⁴⁰ FÜRST, M., pozn. 136, s. 13.

¹⁴¹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 25.

7.2 Problematika bytí

7.2.1 Filosofie se stává vědou

V Kapitole *Filosofie se stává vědou* začíná Fürst obdobím Předsokratiků, dále pak zařazuje Aristotela, který zavedl do filosofie poprvé pojem účelu. „*Všecké dění je podle něho orientováno účelově. Jednání lidí je určováno účelem, stejně jako v přírodě je všechno zaměřeno k jednomu cíli: tak např. listy k ochraně rostlin, kořeny za účelem přijímání živin a cílem semínka je strom.*“¹⁴². Zde je nutno poukázat na rozdíl mezi pojmy „účelný“ a „účelový“, abychom upřesnily problematiku s ohledem na cíle této práce. Evoluce je sice účelná, ale není účelová. Není v ní cíl, ale druhy se vyvíjejí účelně, a to přírodním výběrem! V knize dále následuje představení Heideggerových úvah. Ten tvrdí, že člověk je určen k tomu, aby se ptal. Člověk, „*jež je sám záhadou ve světě, neboť byl do tohoto světa vržen nejen proto, aby se zde účelně zařídil, nýbrž aby položil otázku svého určení, přičemž nemá jiné vodítko, než pátrat po počátcích této pochybnosti.*“¹⁴³ Podle Heideggera nemůže otázka po Bohu odpovědět uspokojivě na otázku po důvodu.

7.3 Co mohu vědět? Filosofie tázajícího se subjektu

Kapitola *Co mohu vědět? Filosofie tázajícího se subjektu* vidí novověké filosofické pojetí jako zesílení již dříve pozorovaných trendů. Tato novověká změna se dá popsat jako „*odvrat od autorit, jako je církev, stát, metafyzika, od celkové tradice; jedinou uznávanou autoritou je rozum (ratio).*“¹⁴⁴ Mezi hlavními vlivnými osobnostmi novověku jsou v knize Marie Fürst uvedeni Galilei a Newton. Z řad filosofů pak René Descartes, Francis Bacon, John Locke a David Hume. Popisuje zde zobrazování přírody matematicky a pomocí dalších přírodních věd, nicméně o koncepci evoluce Charlese Darwina zde nepadne ani slovo.

Přítomnost Stvořitele také není zmíněna, nicméně z popisovaných úvah filosofů můžeme rozpoznat, kam Maria Fürst směřuje. Uvádí například Davida Huma, který tvrdí, že „*lidský rozum vynakládá krajní úsilí, aby pomocí analogie, pozorování*

¹⁴² FÜRST, M., pozn. 136, s. 29.

¹⁴³ FÜRST, M., pozn. 136, s. 31.

¹⁴⁴ FÜRST, M., pozn. 136, s. 43.

a zkušenosti zjednodušil principy, podle nichž probíhají přírodní jevy, a rozložil velký počet jednotlivých účinků na několik obecných příčin. Marně bychom se však namáhali tyto obecné příčiny najít, ani se nám nepodaří je uspokojivě vysvětlit. Tyto poslední zdroje a principy jsou lidské zvědavosti a lidskému zkoumání dokonale uzavřeny.“¹⁴⁵

Další filosof, kterým je Immanuel Kant, kritizuje možnost existence transcendentální metafyziky, protože „nemůžeme nic vypovídat o tom, co překračuje naši zkušenost. Odpovědi na otázky, které si klademe ve vztahu k Bohu, ke svobodě a k nesmrtelnosti, nám nemůže poskytnout věda, ale jen víra ... Otázky, které se týkají existence Boha nebo nesmrtelnosti duše, nemůže zkušenost ani potvrdit, ani vyvrátit, to znamená, pokus vědecky dokazovat boží existenci je stejně nesmyslný jako dokazovat jeho neexistenci.“

¹⁴⁶ Kopernikovský obrat, který vysvětlil pohyby nebeských těles, se promítl také v Kantově uvažování. „[U]ž nejde o vztah našeho poznání k samotným předmětům, nýbrž o vztah našeho poznání ke schopnosti poznávat.“¹⁴⁷ „Základem poznání je tedy subjekt, který myslí a poznává. Proto i příroda je konstrukcí lidského ducha, jelikož poznání se neřídí podle předmětů, nýbrž předměty se řídí podle metody poznání. Úlohou experimentu je potvrdit nebo zavrhnout utvořený návrh nějaké teorie. V přírodních vědách mohou být pouze hypotetické věty, nikoli věty apodiktické (nevývratné).“¹⁴⁸

7.4 Evoluce vědění

7.4.1 Vývoj člověka: Comte

V kapitole *Evoluce vědění* (myšleno pravděpodobně bez souvislosti s evolucí v našem pojetí, ale pouze jako synonymum k vývoji vědění) je hlavní pozornost věnována Augustu Comtovi a jeho třem stádiím vývoje člověka, z nichž první je stádium teologické, následně metafyzické a nakonec pozitivní. „Comte tvrdí, že věda postupuje od myšlení, které vychází z fantazie, k myšlení vědeckému.“¹⁴⁹ „Pokrok od teologického stádia k pozitivnímu je patrný v narůstající matematizaci...“¹⁵⁰ Comte ovlivnil svým myšlením myšlení celé společnosti. „Pozitivismus je často považován

¹⁴⁵ FÜRST, M., pozn. 136, s. 53.

¹⁴⁶ FÜRST, M., pozn. 136, s. 55.

¹⁴⁷ FÜRST, M., pozn. 136, s. 58.

¹⁴⁸ FÜRST, M., pozn. 136, s. 61–62.

¹⁴⁹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 63.

¹⁵⁰ FÜRST, M., pozn. 136, s. 65.

za vědeckoteoretickou základnu přírodních věd.¹⁵¹ To je ale zastaralé tvrzení. Význam teoretické vědy je ontologický.

7.4.2 Poznání opravováním omylů

Kapitola *Poznání opravováním omylů* čtenářům představuje povahu přírodních věd a pokrok. Uvádí pohled Gastona Bachelarda, který vidí moderní přírodní vědy jako něco, co „nepopisuje, nýbrž ‚produkuje‘ jevy ... [V] poslední instanci už nerozhoduje zkušenost; a nebo není-li ochotna stvrdit naše očekávání, dovoláváme se nového experimentu. Zkušenost už není východiskem ani už nás jednoduše nevede, nýbrž je cílem ... Nástrojem měření je nakonec vždy teorie.“¹⁵² Podle Bachelarda je opravování omylů pokrokem v poznání. „[V]ědomí, znalosti, které již máme, brání v poznávání něčeho nového. Každému skutečnému poznání předchází zlom, tak např. při přechodu od geocentrického světového názoru k heliocentrickému, od představy kruhové dráhy planet k eliptické, od klasické fyziky k teorii relativity a ke kvantové fyzice. Je to zlom, který odděluje přirozenou zkušenost od vědecké a také určuje pokrok vědeckého vývoje.“¹⁵³

7.4.3 Evoluce nebo revoluce?

Kapitola *Evoluce nebo revoluce?* se zaměřuje na spor Thomase S. Kuhna a Karla R. Poppera, jehož tématem je cílenost vědy. Kuhn zastává názor, že věda není cílená, Popper říká, že věda má cíl a že vědeckým pokrokem se stále přibližujeme k pravdě. Kuhn kritizuje Popperovu teorii falzifikace následovně: „Pokud by každý jednotlivý nesouhlas měl být důvodem k odmítnutí nějaké teorie, musely by být vždycky všechny teorie odmítány.“¹⁵⁴ To by podle Kuhna zničilo přírodní vědy. „Jednotlivý nesouhlas“ je přitom ale termínem zavádějícím, protože k odmítnutí teorie je potřeba soubor nových dat, hypotézy apod., z čehož následně vyplyne ucelená teorie, která je oním „jednotlivým nesouhlasem“.

¹⁵¹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 65.

¹⁵² FÜRST, M., pozn. 136, s. 80.

¹⁵³ FÜRST, M., pozn. 136, s. 81.

¹⁵⁴ FÜRST, M., pozn. 136, s. 83.

7.5 Osvícenství

Kapitola *Osvícenství* kritizuje nesvéprávnost lidí, ze které je třeba vykročit a začít tak používat rozum. „Člověk nese sám vinu za tuto nesvéprávnost, když její příčinou není nedostatek rozumu, nýbrž nedostatek rozhodnutí a odvahy používat rozumu bez vedení něčím jiným.“¹⁵⁵ Obrazně jsou zde představeny základní principy, které brání ve svobodném užívání rozumu, jako například „nerozumuj, nýbrž věř!“¹⁵⁶ Příroda je v osvícenství viděna jako skrytá učitelka člověka, „která jej vede k tomu, aby se naučil používat svůj celý rozum.“¹⁵⁷ Osvícenství je však také kritizováno, a to především v knize *Dialektika osvícenství* (Adorno, Horkheimer).

7.6 Svět pojmu – svět hmoty

7.6.1 Svět jako organizovaná hmota (Démokritos)

Podle Démokrita je svět organizovanou hmotou. „Všechno dění je mechanické povahy a spočívá na tlaku a nárazu pohybujících se atomů. Pohybu chybí jakýkoli účel. Všechno se děje přísně nutně, příčinně, poněvadž všechno má nějaký důvod, z něhož nutně vyplývá.“¹⁵⁸ „Démokritos upustil od toho, aby mluvil o účelu, a převádí na nutnost vše, čeho užívá příroda, tj. převádí vše na přísný zákon kauzality. Nutnost tkví ve hmotě samé.“¹⁵⁹ Podle Démokrita „vesmír je odevždy, protože ho nikdo nijak nestvořil ... Příčiny všeho toho, co se děje v přítomnosti, nemají žádný počátek, nýbrž jednoduše všechny minulé, přítomné i budoucí děje jsou odedávna, od věčnosti již obsaženy v nutnosti.“¹⁶⁰ O Slunci a Měsíci tvrdí: „Každé z těchto těles totiž vzniklo ještě dříve, když se zakládal svět.“¹⁶¹ Kdo ale svět založil? „Věra v bohy je u Démokrita vyložena racionálně, psychologickým způsobem ... Říká totiž, že dávní lidé, vidouce úkazy na nebi, jako bouře, blesky a hromy, setkávání hvězd, zatmění Slunce a Měsíce, děsili se Bohů, majíce je za původce toho.“¹⁶²

¹⁵⁵ FÜRST, M., pozn. 136, s. 84.

¹⁵⁶ FÜRST, M., pozn. 136, s. 84.

¹⁵⁷ FÜRST, M., pozn. 136, s. 86.

¹⁵⁸ FÜRST, M., pozn. 136, s. 102.

¹⁵⁹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 102.

¹⁶⁰ FÜRST, M., pozn. 136, s. 102.

¹⁶¹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 102.

¹⁶² FÜRST, M., pozn. 136, s. 103.

7.7 Člověk: stroj (Paul Heinrich Dietrich von Holbach)

Fürst se také zabývá koncepcí Holbacha. Ten vidí člověka jako stroj. Vše spolu souvisí, není náhodné, ale zároveň zde není nadpřirozeno. Panuje zde jakási nutnost určující pohyby. U Holbacha se jeho systém přírody stává tzv. biblí materialismu. „*Představuje systém materialismu 18. století, který byl charakterizován mechanismem, determinismem a ateismem. Celé univerzum má být vysvětleno pomocí zákonů pohybu.*“¹⁶³ „*V univerzu není nic nadpřirozeného, Vládne tu přísně uzavřená příčinná souvislost, zákonitost a nutnost bez jakýchkoli účelových příčin a bez náhod.*“¹⁶⁴ „*Holbach je však stoupencem determinismu nejen v přírodě, nýbrž i v morálce, neboť zjišťuje, že nutnost, která určuje pohyby fyzického světa, řídí i všechny pohyby morálního světa, v němž je následkem toho vše podřízeno osudovosti... Svoboda člověka je pouze nutnost obsažena v něm samém.*“¹⁶⁵ Toto tvrzení však popírá samo sebe. Nabízí se otázka, kdo je tedy onen prvotní hybatel, což je jednoznačně teologické!

V poslední části knihy *Filozofie* se autorka zamýšlí nad následky postmoderního vědění, kdy člověk svým konáním například ničí životní prostředí. Bere v potaz i genové technologie. Tím pádem připouští, že člověk je schopen zasahovat do procesu stvoření. „*Postupující vědecké úspěchy při zkoumání genetického kódu ukazují, že dědičný materiál člověka je možné z různých důvodů přetvářet.*“¹⁶⁶ Poukazuje na nebezpečí genetické selekce. V této závěrečné části knihy je také představena koncepce života jako stroje, která ústí v pocit lidské méněcennosti. Autorka (nesprávně) míní, že nejsme tak dokonalí jako naše výtvořky. Zde uvádí jako příklad nukleární zbraně, které jsou schopné lidstvo zcela zničit. Ulrich Horstmann tvrdí, že je načase, aby lidstvo zmizelo. Zde se znovu objevuje Holbach, kterého se Horstmann v této souvislosti dovolává: „*Vždyť jaká nesrovnalost či nedůslednost by měla být v představě, že člověk, zvíře, ryba, pták jednou již prostě nebudou? Cožpak jsou tyto tvorové pro přírodu nějaká nezbytná nutnost, což by bez nich nemohla pokračovat svou věčnou cestou? ... Slunce vyhasínají a hynou, planety zanikají a rozptylují se v širých dálkách kosmu; nová slunce se zažehují, tvoří nové planety a věnují se svým oběhům anebo opisují nové dráhy, a člověk, tato nekonečně menší část zeměkoule, který je v nezměrné dálce jen nekonečným bodem, si myslí, že universum je stvořeno pro něj, namlouvá si, že právě on*

¹⁶³ FÜRST, M., pozn. 136, s. 104.

¹⁶⁴ FÜRST, M., pozn. 136, s. 104.

¹⁶⁵ FÜRST, M., pozn. 136, s. 104.

¹⁶⁶ FÜRST, M., pozn. 136, s. 167.

*musí být důvěrníkem přírody, chlubí se svou věčností a nazývá se králem veškerenstva!*¹⁶⁷ Zde si je nutné pro účely této práce všimnout výrazu „být stvořeno“. Fürst tedy jinými slovy říká, že člověk nemá právo zasahovat do přírody, která je pro něj stvořena. To je skrytý „vpašovaný“ kreacionismus. Jaké má tedy právo být „důvěrníkem přírody“ a rozhodovat o věcech, jako je genová technologie?

La Mettrie vidí stejně jako Holbach člověka jako stroj, přičemž říká, že *„ze dvou lékařů je lepší, zasluhující větší důvěru ... vždy ten, který je lépe obeznámen s fyzikou a mechanismy lidského těla a který se, ponechávaje stranou duši a všechny strachy, jež tato chiméra nahání hloupým a nevědomým, zabývá vážně problémy čistě přírodovědeckými.“*¹⁶⁸ Maria Fürst se tedy prostřednictvím těchto myslitelů snaží pravděpodobně vymezit přírodovědecky, ale toto vymezení má značné mezery.

Snahu o přírodovědecké vymezení činí například pragmatismem, který aplikuje vše prakticky. Pragmatismus se v zásadě *„obrací proti tradiční metafyzice.“*¹⁶⁹ *„Úkolem pragmatické teorie je vědeckými metodami analyzovat myšlenkové struktury tak, aby bylo možné co neúčinněji aplikovat na praktickou činnost.“*¹⁷⁰ *„...za kritérium pravdy se tedy považuje osvědčení v praxi.“*¹⁷¹ Jak tvrdil W. James: *„Podle pragmatických zásad je hypotéza Boha pravdivá, pokud je v nejširším smyslu slova uspokojivá.“*¹⁷² *„Pravdivá“ je označení každé představy, která otevírá proces verifikace, a „užitečný“ je jméno účinku, který se osvědčil ve zkušenosti.“*¹⁷³ V pragmatické filosofii jsou důležité následující znaky: důraz na vědeckou metodu, blízkost filosofickému empirismu, propagace americké demokracie jako ideální formy vlády a hypotéza biologické evoluce. Tato evoluce předpokládá, že vývoj ducha je analogický k vývoji organismu. Neexistuje tedy dualismus ducha a těla, což shrnuje slovy Ch. W. Morrise: *„Duch, myšlení, poznání a pravda jsou funkce zkušenosti a lze je dokonale popsat pomocí zkušenostních pojmů“.*¹⁷⁴

Stejně tak koncepcí Boha, Stvořitele, bez vztahu k němuž nemá existence smysl, jak říká Sören Kierkegaard. *„Existence musí být v každém okamžiku znovu tvořena.“*

¹⁶⁷ FÜRST, M., pozn. 136, s. 168.

¹⁶⁸ FÜRST, M., pozn. 136, s. 105.

¹⁶⁹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 111.

¹⁷⁰ FÜRST, M., pozn. 136, s. 111.

¹⁷¹ FÜRST, M., pozn. 136, s. 111.

¹⁷² FÜRST, M., pozn. 136, s. 111.

¹⁷³ FÜRST, M., pozn. 136, s. 111.

¹⁷⁴ FÜRST, M., pozn. 136, s. 112.

Existovat tedy znamená vytvářet sebe sama ve vlastním bytí, je to ustavičné vztahování se – k sobě samému, ke světu, k Bohu.“ ¹⁷⁵ „[J]akmile se zhroutí metafyzické a teologické systémy; pak existuje pouze univerzum bez centra a bez jasně určeného účelu“ ¹⁷⁶, to je v existencialismu základní pocit absurdity. Ve skutečnosti se jedná o posmrtnou existenci, o věčnou duši. Pak jde nicméně ale o doménu náboženských organizací. Biologičtí rodiče, protože je to tak dáno evolučně, tvoří svou existenci znovu v každém okamžiku. Smysl bytí není podmíněn teologickým systémem.

7.8 Zařazení knihy Filozofie od Marie Fürst

Filozofie by podle autorky Marie Fürst měla sloužit k problematizaci a měla by být nástrojem bojujícím proti přizpůsobování se. Jako nátlakové prostředky a prostředky nutící nás k přizpůsobování prezentuje média. Nutno poukázat, že právě média prezentují obraz toho, co analyzuje tato práce, a to, je-li prezentován evolucionismus či kreacionismus.

Když Maria Fürst mluví o novověkých osobnostech v souvislosti se zobrazováním přírody matematicky a pomocí dalších přírodních věd, zmiňuje Galilea, Newtona, ale Darwina ne. A tím pádem opomíjí veškerý biologický pohled na bytí.

Podle Huma nelze obecné příčiny nalézt. Kant zastává podobný postoj, a to, že otázky po Bohu nezodpoví nic jiného než víra, tím pádem pokus dokázat jeho existenci vědou je stejně nesmyslné jako dokazovat, že neexistuje. Jedna z Heideggerových úvah popsaných výše a prezentovaných v této knize tvrdí, že člověk je „vržen do tohoto světa“. Kdo ho tedy do světa vrhl? Toto odkazuje na přítomnost Stvořitele.

Fürst zmiňuje ve své knize Démokrita, jehož koncepce říká, že dění je mechanické povahy (pohyblivé atomy). Člověk se skládá z atomů, „skládá“ se z orgánů, které jsou tvořeny spolupracujícími buňkami. Tyto buňky jsou živé, aktivní, tvořivé a jsou hybateli biologické evoluce.

¹⁷⁵ FÜRST, M., pozn. 136, s. 113.

¹⁷⁶ FÜRST, M., pozn. 136, s. 124.

Koncepce Holbacha, kterou Fürst také rozebírá, jde sama proti sobě. Tvrdí, že nic není náhodné, ale nadpřirozeno neexistuje. Náhoda má ovšem konstruktivní funkci v evoluci (příkladem je například vyhynutí dinosaurů).

Holbachův názor na člověka jako důvěrníka přírody, člověka, který si o sobě myslí, že je král veškerenstva, se vymezuje proti názoru, že by člověk byl jakkoli kompetentní rozhodovat o otázkách souvisejících s geny, naznačuje, že nemáme jako lidé právo zasahovat do stvoření. Z čehož jinými slovy také vyplývá: Jaké má člověk právo tvrdit, že existuje něco jako společné geny člověka a opice? Nicméně takové společné geny existují! Znamená to, že pokud autorka toto tvrdila, nevěděla o tom? Nebo se pokusila to zamlčet? Dalším z příkladů autorčina postoje je Holbachův výrok, že druhy nejsou pro přírodu nezbytnou nutností, bez které by nemohla pokračovat ve své věčné cestě. Jinými slovy tedy: Kdyby zanikly druhy, pro přírodu by to nic neznamenalo. Toto tvrzení je ovšem zcela zásadní pro pochopení toho, jak Maria Fürst pravděpodobně vidí Darwinovu koncepci evolucionismu! Maria Fürst tedy tímto očividně zastává kreacionistický pohled.

8. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

8.1 RVP ZV a ŠVP

Podívejme se nyní, jak na zkoumanou problematiku nahlíží Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je dokument, který je rámcem vzdělávání na základních školách a podle něhož dále každá základní škola zpracovává svůj Školní vzdělávací program (ŠVP). „Učivo v RVP ZV je doporučeno školám k distribuci a k dalšímu rozpracování do jednotlivých ročníků nebo delších časových úseků. Na úrovni ŠVP se učivo stává závazným.“¹⁷⁷ „ŠVP vychází z konkrétních vzdělávacích záměrů školy, zohledňuje potřeby a možnosti žáků, reálné podmínky a možnosti školy i oprávněné požadavky zákonných zástupců žáků. Má na zřeteli postavení školy v regionu i sociální prostředí, ve kterém bude vzdělávání probíhat. Vzdělávací proces na konkrétní škole se pak uskutečňuje podle ŠVP, který si škola vypracovala.“¹⁷⁸

8.2 Vzdělávací oblast Člověk a společnost

RVP ZV se rozděluje do devíti vzdělávacích oblastí, z nichž každá obsahuje jeden nebo více vzdělávacích oborů. Oblastí, které se nějakým způsobem dotýkají původu světa či člověka, je například Člověk a jeho svět (Tato oblast se vyučuje na 1. stupni, ale „připravuje základy pro specializovanější výuku ve vzdělávacích oblastech Člověk a společnost, Člověk a příroda a ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví“¹⁷⁹), proto ji uvedeme i zde v této práci. „Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je členěn do pěti tematických okruhů. Propojováním tematických okruhů je možné vytvářet v ŠVP různé varianty vyučovacích předmětů a jejich vzdělávacího obsahu.“¹⁸⁰

¹⁷⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2016. s. 165 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf. s. 16.

¹⁷⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 154.

¹⁷⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 43.

¹⁸⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 43.

8.2.1 Tematický okruh Lidé a čas

Jedním z těchto pěti tematických okruhů v rámci vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je okruh Lidé a čas, ve kterém se žáci učí „poznávat, jak se život a věci vyvíjejí a jakým změnám podléhají v čase. V tematickém okruhu se vychází od neznámějších událostí v rodině, obci a regionu a postupuje se k nejdůležitějším okamžikům v historii naší země. Podstatou tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.“¹⁸¹ Toto samo o sobě nabízí seznámit žáky nejen s evolucionistickou, ale také s kreacionistickou perspektivou vzniku života a člověka jako součásti zmíněného kulturního bohatství. Je zde zdůrazněna důležitost zkoumání informací z dostupných zdrojů, což samo o sobě poukazuje na možnost volně a svobodně porovnávat tyto informace.

8.2.2 Tematický okruh Rozmanitost přírody

V tematickém okruhu Rozmanitost přírody žáci poznávají Zemi jako planetu sluneční soustavy, kde vznikl a rozvíjí se život. Poznávají velkou rozmanitost i proměnlivost živé i neživé přírody naší vlasti. Jsou vedeni k tomu, aby si uvědomili, že Země a život na ní tvoří jeden nedílný celek, ve kterém jsou všechny hlavní děje ve vzájemném souladu a rovnováze, kterou může člověk snadno narušit a velmi obtížně obnovovat. Na základě praktického poznávání okolní krajiny a dalších informací se žáci učí hledat důkazy o proměnách přírody, učí se využívat a hodnotit svá pozorování a záznamy, sledovat vliv lidské činnosti na přírodu, hledat možnosti, jak ve svém věku přispět k ochraně přírody, zlepšení životního prostředí a k trvale udržitelnému rozvoji.“¹⁸² Tato charakteristika tematického okruhu Rozmanitost přírody jasně poukazuje na skutečnost, že v krajině jsou důkazy o proměnách přírody, můžeme tedy hovořit například o fosilních záznamech, o které se opírá evoluce.

¹⁸¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 44.

¹⁸² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 44.

8.3 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět

Na druhém stupni pak na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět navazuje vzdělávací oblast Člověk a společnost, jejíž součástí jsou vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství.

8.3.1 Vzdělávací obor Dějepis

„Vzdělávací obor Dějepis přináší základní poznatky o konání člověka v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj společnosti a promítly se do obrazu naší současnosti. Důraz je kladen především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů. Významně se uplatňuje zřetel k základním hodnotám evropské civilizace. Podstatné je rozvíjet takové časové a prostorové představy i empatie, které umožňují žákům lépe proniknout k pochopení historických jevů a dějů. Žáci jsou vedeni k poznání, že historie není jen uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti. Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních.“¹⁸³ Z charakteristiky vzdělávacího oboru Dějepis vyplývá, že kladení otázek je přímo nutností nebo podporovanou činností. Otázky člověka po jeho původu a po původu světa jsou součástí lidského uvažování o vlastním původu zcela přirozené.

8.3.2 Vzdělávací obor Výchova k občanství

„Vzdělávací obor Výchova k občanství se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb. Otevírá cestu k realistickému sebepoznání a poznávání osobnosti

¹⁸³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 52.

druhých lidí a k pochopení vlastního jednání i jednání druhých lidí v kontextu různých životních situací.¹⁸⁴

8.3.3 Přesahy vzdělávací oblasti Člověk a společnost (vzdělávací oblast Člověk a příroda)

O vzdělávací oblasti Člověk a společnost můžeme říci, že se její přesahy „promítají i do jiných vzdělávacích oblastí a do celého života školy a mají přímou vazbu zejména na společenskovední část vzdělávacího oboru Zeměpis, který je v zájmu zachování jeho celistvosti umístěn ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda.“¹⁸⁵ Vzdělávací oblast Člověk a příroda zahrnuje fyziku, chemii, přírodopis a zeměpis, „zahrnuje okruh problémů spojených se zkoumáním přírody. ... V této vzdělávací oblasti dostávají žáci příležitost poznávat přírodu jako systém, jehož součásti jsou vzájemně propojeny, působí na sebe a ovlivňují se. Na takovém poznání je založeno i pochopení důležitosti udržování přírodní rovnováhy pro existenci živých soustav i člověka, včetně možných ohrožení plynoucích z přírodních procesů, z lidské činnosti a zásahů člověka do přírody. Vzdělávací oblast také významně podporuje vytváření otevřeného myšlení (přístupného alternativním názorům), kritického myšlení a logického uvažování.“¹⁸⁶ Zde si můžeme opět všimnout zmínky o otevřeném myšlení, což v sobě zahrnují i cíle, které si tato vzdělávací oblast klade. Žáci by si totiž měli klást „otázky o průběhu a příčinách různých přírodních procesů, které mají vliv i na ochranu zdraví, životů, životního prostředí a majetku, správně tyto otázky formulovat a hledat na ně adekvátní odpovědi.“¹⁸⁷ Měl by být podporován takový způsob myšlení, který „vyžaduje ověřování vyslovovaných domněnek o přírodních faktech nezávislejšími způsoby.“¹⁸⁸ Žáci by měli být dále schopni posoudit důležitost a správnost „získaných přírodovědných dat pro potvrzení nebo vyvrácení vyslovovaných hypotéz či závěrů.“¹⁸⁹

¹⁸⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 52.

¹⁸⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 52.

¹⁸⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 63.

¹⁸⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 62.

¹⁸⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 176, s. 63.

¹⁸⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 176, s. 63.

8.3.3.1 Vzdělávací obor Fyzika

Ve fyzice se podle RVP ZV vyučuje Vesmír. I když to není přesně řečeno, dá se předpokládat, že otázky po vzniku a vývoji vesmíru popř. téma Velký třesk se zde objeví, což se bezprostředně týká kosmické evoluce.

8.3.3.2 Vzdělávací obor Přírodopis

Na druhém stupni základní školy se ve vzdělávacím oboru Přírodopis podle RVP ZV v obecné biologii a genetice očekávají následující očekávané výstupy žáka:¹⁹⁰

- *P-9-1-01 rozliší základní projevy a podmínky života, orientuje se v daném přehledu vývoje organismů;*
- *P-9-1-02 popíše základní rozdíly mezi buňkou rostlin, živočichů a bakterií a objasní funkci základních organel;*
- *P-9-1-04 třídí organismy a zařadí vybrané organismy do říší a nižších taxonomických jednotek;*
- *P-9-1-07 uvede na příkladech z běžného života význam virů a bakterií v přírodě i pro člověka;*

Mezi učivo se pak konkrétně řadí následující: *vznik, vývoj, rozmanitost, projevy života a jeho význam – výživa, dýchání, růst, rozmnožování, vývin, reakce na podněty; názory na vznik života.*¹⁹¹ Pro účely této práce je významné, že názory na vznik života jsou součástí učiva, takže bychom se měli jako učitelé zmínit o evolucionistické i kreacionistické koncepci.

Dále je tu *vývoj, vývin a systém živočichů – významní zástupci jednotlivých skupin živočichů – prvoci, bezobratlí (žahavci, ploštěnci, hlísti, měkkýši, kroužkovci, členovci), strunatci (paryby, ryby, obojživelníci, plazi, ptáci, savci¹⁹²),* což vede rovněž k tomu, že učitelé musí vysvětlit onen „systém živočichů“ a přiblížit žákům provázanost mezi živočichy.

¹⁹⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 71–72.

¹⁹¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 72.

¹⁹² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 73.

V rámci Přírodopisu v kategorii Neživá příroda také nalezneme určité spojitosti s tématem, kterým se tato práce zabývá. Jedná se o očekávané výstupy, podle kterých žák:¹⁹³

- *P-9-6-01 objasní vliv jednotlivých sfér Země na vznik a trvání života;*
- *P-9-6-02 rozpozná podle charakteristických vlastností vybrané nerosty a horniny s použitím určovacích pomůcek;*
- *P-9-6-05 rozlišuje jednotlivá geologická období podle charakteristických znaků.*

V podobě konkrétního učiva se jedná o:¹⁹⁴

- *vývoj zemské kůry a organismů na Zemi – geologické změny, vznik života, výskyt typických organismů a jejich přizpůsobování prostředí.*

Zde si už podle formulace v RVP ZV můžeme povšimnout pojmu „přizpůsobování se prostředí“, což je přesně pojem charakterizující evoluci, jak již bylo zmíněno na začátku této práce.

8.4 Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková kompetence

Aby byl žák základní školy schopen reflektovat námi zkoumanou problematiku, musí jí také porozumět a umět interpretovat informace. Pro toto porozumění a interpretaci informací je pro žáky nezbytná oblast Jazyk a jazyková kompetence, a to konkrétně v podobě literární výchovy v oboru Český jazyk a literatura. *„Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život.“*¹⁹⁵

¹⁹³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 75.

¹⁹⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 75.

¹⁹⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 17.

8.5 Průřezové téma Multikulturní výchova

Neméně důležité je také průřezové téma Multikulturní výchova, která:¹⁹⁶

- *učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné;*
- *rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin;*
- *pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti.*
-

8.6 Závěr vyplývající z RVP ZV v demokratickém státě ČR

Učiníme-li závěr z RVP ZV, je na místě podotknout, že zastává demokratický pohled na vzdělání, kdy vyzdvihuje toleranci, přístupnost rozdílných názorů a podobně (viz multikulturní výchova či názory na vznik života). Zároveň umísťuje do oblasti biologie, genetiky, zeměpisu apod. problematiku vývoje života na Zemi, z čehož vyplývá, že české školství je sekulární a na školách se učí základům věd. Můžeme předpokládat, že RVP ZV hledá důkazy v koncepci evoluce. Dalším argumentem podporujícím toto tvrzení je, že náboženství jako předmět není obsaženo v RVP ZV.

¹⁹⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pozn. 177, s. 134.

9. Výuka náboženství na základních školách

Co se týče výuky náboženství, v Listině základních práv a svobod se o tomto píše v Hlavě druhé, článku 16: „*Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.*“¹⁹⁷ Školský zákon (verze platná od 1. ledna 2017) blíže specifikuje vyučování náboženství v paragrafu 15, a to následovně: „*Ve školách lze v souladu se zásadami a cíli vzdělávání podle § 2 vyučovat náboženství. Náboženství mohou vyučovat registrované církve nebo náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno zvláštní právo vyučovat náboženství ve státních školách, a to i společně na základě jejich písemné dohody. V základních a středních školách zřizovaných státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí se vyučuje náboženství jako nepovinný předmět, pokud se k předmětu náboženství uskutečňovanému danou církví nebo náboženskou společností přihlásí ve školním roce alespoň 7 žáků školy. K vyučování náboženství lze spojovat žáky z několika ročníků jedné školy nebo více škol, nejvýše však do počtu 30 žáků ve třídě. Spojovat žáky z více škol k vyučování náboženství lze na základě smlouvy mezi příslušnými školami, která upraví rovněž úhradu nákladů spojených s tímto vyučováním. Vyučovat náboženství může v základním pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost dané školy, pověřený zástupce církve nebo náboženské společnosti, který splňuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka podle zvláštního právního předpisu. Pověření vydává statutární orgán církve nebo náboženské společnosti, v případě římskokatolické církve statutární orgán příslušného biskupství.*“¹⁹⁸ Podle dokumentu dostupného na webových stránkách Římskokatolického biskupství Ledec nad Sázavou pojednávajícího o výuce náboženství na školách tento předmět „*[n]avazuje nebo také ne na rodinnou náboženskou výchovu. Tzn., že nepředpokládá u dětí víru.*“¹⁹⁹ „*Výuku náboženství je zvlášť vhodné realizovat ve školách, kde je otevřena i žákům bez daru víry.*“²⁰⁰ Smysl, proč by se náboženská výchova měla na školách učit, je prezentován následovně: má žákům pomáhat „*systematicky a kriticky si osvojit křesťanské postoje a styl života, poskytnout dítěti*

¹⁹⁷ ČESKÁ REPUBLIKA. pozn. 1, s. 16.

¹⁹⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. c2004, ve znění účinném od 1. 1. 2017 do 31. 8. 2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>. s. 9.

¹⁹⁹ [ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST LEDEČ NAD SÁZAVOU]. *Výuka náboženství ve školách*. [online]. Ledec nad Sázavou: Římskokatolická farnost Ledec nad Sázavou, 2005. s. 1 [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: http://www.ledecns.farnost.cz/ostatni_soubory/zivot_farnosti/vyuka_nabozenstvi_podminky.pdf. s. 1.

²⁰⁰ [ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST LEDEČ NAD SÁZAVOU], pozn. 199, s. 1.

*pomoc při hledání odpovědi na otázky po smyslu života a další existenciální otázky a tyto otázky v něm probouzet.*²⁰¹ „Má motivovat k rozhodnutí se pro víru, k vytvoření živého vztahu k Bohu a k aktivnímu křesťanskému životu v církvi.“²⁰² „Má vzhledem k lidským zkušenostem a ke konkrétním projevům náboženské zkušenosti probouzet otázky po Bohu.“²⁰³ Skutečnost, že je obzvlášť vhodné činit takto i u žáků bez daru víry a že motivuje k probouzení otázek po Bohu, je pravděpodobně odůvodněna záměrem dovést žáky na cestu víry a kladením otázek nabízet odpovědi vírou uznávané (stejně jako to ve své knize dělá např. Ivan Blecha).

Aby mohla být náboženská výchova jako nepovinný předmět na dané škole vyučována, musí ji tato škola zahrnout do svého Školního vzdělávacího programu, což pro školu znamená vypracování předmětové osnovy pro ŠVP, kterou vyučující odevzdá řediteli dané školy, kde má být náboženství vyučováno.²⁰⁴ Vypracuje ji buď vyučující sám, nebo je k dispozici na webových stránkách Biskupství ostravsko-opavského (Katechetické a pedagogické centrum), a to jako dokument s názvem *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.–9. ročníku základní školy*. Samotné osnovy uvádí, že jsou připraveny k začlenění do RVP ZV jako doplňující obor. „*Náboženská výchova římskokatolické církve na veřejných a státních školách je výrazem služby křesťanských církví této instituci a je připravena přispívat k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáka stanovených platnými vzdělávacími programy.*“²⁰⁵ To, že se náboženská výchova staví do pozice „čekání“ na zařazení do RVP ZV, napovídá, že se snaží začlenit a stát se součástí vzdělávacího systému v plné míře.

²⁰¹ [ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST LEDEČ NAD SÁZAVOU], pozn. 199, s. 1.

²⁰² MUROŇOVÁ, E. a L. MUCHOVÁ. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.–9. ročníku základní školy*. [online]. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, 86 s. [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <http://kpc.doo.cz/wp-content/uploads/2011/06/Osnovykvycenabozenskevychovy.pdf>. s. 9.

²⁰³ MUROŇOVÁ, E. a L. MUCHOVÁ, pozn. 202, s. 8.

²⁰⁴ [BISKUPSTVÍ OSTRAVSKO-OPAVSKÉ: KATECHETICKÉ A PEDAGOGICKÉ CENTRUM]. *Legislativa pro vyučující náboženství*. [online]. Biskupství ostravsko-opavské: Katechetické a pedagogické centrum, 2015. 6.s [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: <http://kpc.doo.cz/wp-content/uploads/2008/05/Legislativa-pro-vyucujici-nabozenstvi-2015.pdf>.s. 2.

²⁰⁵ MUROŇOVÁ, E. a L. MUCHOVÁ, pozn. 202, s. 5.

10. Závěr

10.1 Analýzy knih

Všech pět autorů a jejich knihy, které byly rozebrány v této práci, roztrídíme nyní podle toho, jak a v jaké míře zastávají kreacionistické či evolucionistické hledisko.

Je nutno poukázat na skutečnost, že žádný z autorů otevřeně nepopírá kreacionismus ani žádný stoprocentně není pro-evoluční.

Ladislav Hejdánek si ve své knize *Úvod do filosofického myšlení* sám protiřečí svými tvrzeními o přítomnosti duchovního principu a překonání náboženství. Jeho kniha je latentně dualistická, religiozita se tam projevuje ve skryté formě. Opírá se o Pierre Teilhard de Chardina, pro kterého je typický bod Omega, ke kterému směřuje svět. Tento bod je skrytý Stvořitel.

Arno Anzenbacher ve své knize *Úvod do filosofie* zastává jako jediný autor jednoznačné a jasné stanovisko, a to stanovisko kreacionistické. Tvrdí, že Bůh dává smysl spásnému dění. Vidí Boha jako nehmotný, čirý akt. Jeho pojetí je katolické a nepřipouští existenci polyteismu, protože takováto představa odporuje boží nekonečnosti. Zmiňuje sice ve své knize kritiku náboženství, ale činí tak jen proto, aby mohl následně vystoupit s protiargumenty. Říká, že Boha nedokážeme empiricky, a prosazuje účelovost v evoluci. To znamená, že Anzenbacher je v úplném rozporu s poznatky, které máme o kosmické evoluci, protože skutečnost, že nelze empiricky dokázat Boha, znamená, že neexistuje.

Ivan Blecha ve své knize *Filosofie* se na první pohled zdá jako otevřený oběma názorům, a to především tím, že klade čtenářům otázky a vybízí je k uvažování nad existencí Boha. Je ale možné, že tak činí jen proto, že doufá, že čtenáři nebudou schopni tyto důkazy sami nalézt a on si pak na tyto otázky sám odpoví (Jaký by byl svět bez Boha?). Nezmiňuje ve své knize jméno Charlese Darwina a evolucionistické pojetí opomíjí. Fakt, že se v jeho knize objevuje Henry Bergson a jeho koncepce intuitivismu, naznačuje, že Blecha zcela neuměl přijmout skutečnost, že dualismus byl v biologii vyvrácen. Jeho koncepce je, stejně jako u Ladislava Hejdánka, skrytě teologická. Jedná se o teologii katolickou.

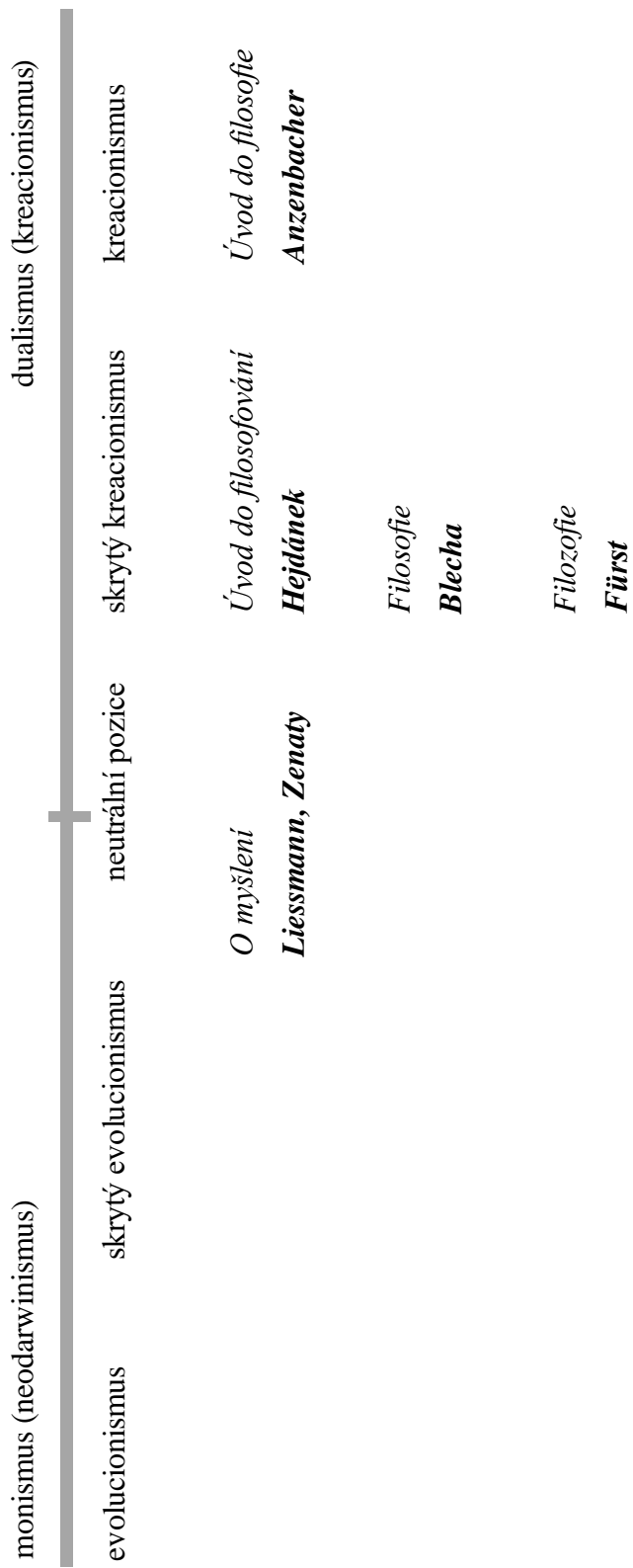
Liessmann a Zenaty ve své knize *O myšlení* prezentují filosofii jako nezávislou a kritizují ideologie a náboženství. Náboženství je totiž podle nich výsledkem krize racionalismu a víra ve stvoření je nelogická. Zmiňují jména Charlese Darwina a dokonce i Lamarcka, nicméně současně také poukazují na problematické prvky v jejich koncepcích. Zdá se, že sami nevědí, na kterou stranu evolucionismus – kreacionismus se mají přiklonit. Vypadá to, že tuto svou nerozhodnost řeší právě onou nezávislostí filosofie. Kladou si často protichůdné otázky a tvrdí protichůdné věci, jako například, že stvoření neodpovídá vědeckým experimentům a že věda platí, ale na druhou stranu považují za degradaci, budeme-li tvrdit, že člověk je vlastně zvířetem. Snaží se tak zavděčit oběma konceptům a zůstat co nejvíc neutrální.

Maria Fürst a její kniha *Filozofie* vidí filosofii jako nástroj bojující proti přizpůsobování se a nástroj k problematizaci názorů prezentovaných například médii. Darwina nezmiňuje. Člověka vidí jako nekompetentního v otázce rozhodování o genech, tím pádem skrytě zpochybňuje jeho vědění o genetické příbuznosti člověka a opice. Zánik druhů pro přírodu nic neznamená. Tím pádem to ale vidí jako něco nedůležitého a Darwinovu koncepci neuznává, protože právě ona stojí na těchto druzích a jejich vzájemných vztazích. Fürst používá výše uvedené informace tak, že se dovolává autorů takovýchto tvrzení. Zastává tedy skrytě kreacionistický pohled.

10.2 Umístění na ose

Utvoříme-li tedy pomyslnou osu monismus (neodarwinismus) – dualismus (kreacionismus), nebude vlevo u neodarwinismu stát žádný z těchto autorů. Evolucionismus nezastává totiž nikdo z nich. Na pozici neutrální bude Liessmann a Zenaty se svou knihou *O myšlení*, která očividně neví, na kterou stranu se přiklonit a zastává často protichůdná stanoviska. Následovat bude Hejdánek se svou latentně dualistickou (skrytě kreacionistickou) koncepcí. Mezi skrytě kreacionistickými bude i Blecha, který se na první pohled zdá otevřený evolucionismu, ale ve skutečnosti možná záměrně opomíjí Darwina, zmiňuje Bergsona a klade otázky, na které má předem připravené odpovědi. Maria Fürst nezastává sice pozici tak jednoznačně kreacionistickou jako Arno Anzenbacher, protože zároveň vybízí prostřednictvím filosofie k problematizaci, čímž si zcela „nezavírá cestu“ k evolucionismu, ale zpochybňuje důležitost existence druhů a lidskou kompetentnost v oblasti porozumění

genům, což je pro evolucionistický pohled důležitá věc. Arno Anzenbacher, který evolucionismu neposkytuje prostor vůbec a kritiku náboženství využívá pouze jako nástroj pozdější prezentace protiargumentů, proč to tak není, je jednoznačný kreacionista.

Obr.1 Umístění na ose

10.3 Vhodnost analyzovaných knih pro potřeby výuky

Propojíme-li nyní uvedené závěry analýzy knih s poznatky, které vyplynuly z četby Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, objeví se poněkud neočekávaný výsledek. Z analýz knih vyplynulo, že ani jeden z autorů nezastává jednoznačně koncept evolucionismus. Nicméně RVP ZV se vzhledem k zahrnutí témat týkajících se vývoje života na Zemi do předmětů, jako je biologie či zeměpis, kloní na stranu evolucionismu. Náboženství není „zatajováno“, ale je viděno spíše jako produkt kulturní evoluce, což souvisí také s odlukou církve od státu. České školství je sekularizované, ale kreacionistický pohled se snaží najít si do něj svou cestu (viz snaha o začlenění náboženské výchovy do RVP ZV), často skrytě. Uvedme Martina Heideggera a jeho dílo *Bytí a čas*. Heidegger hovoří o tom, že něco jako „otevřenost oběma konceptům“ je klam. Protože vždy se nevyhnutelně pohybujeme v nějakém porozumění ještě předtím, než si položíme otázku. „*Výklad není nikdy předpoklad prosté uchopení něčeho daného*“²⁰⁶, „*[k]aždý výklad, který má zjednat porozumění, musí již vykládanému rozumět.*“²⁰⁷ Právě v tuto chvíli narazíme na něco, co vyšlo z analýz knih jako často přítomné, a to je skrytý kreacionismus. Jakmile se autoři pokouší být objektivní, jejich předporozumění vypluje na povrch. Žijeme tedy vždy už v předem dané struktuře předsudků. Tento princip popsany Heideggerem dobře vystihla Hannah Arendtová praktickým příkladem jeho fungování, a to v knize *Krise kultury (Čtyři cvičení v politickém myšlení)*: „*Celá naše existence jakoby závisela koneckonců na řetězci zázraků: vznik Země, vznik organického života, vznik člověka z nižších živočišných druhů.*“²⁰⁸ Používá slovo „zázrak“, nicméně tento zázrak nechápe ve smyslu teologickém a svoje stanovisko (strukturu předsudků) otevřeně předkládá, aby nedošlo k onomu „zamlžování“. Z jejího popisu „zázraku“ je to jasné.

Je také na místě zmínit vliv médií na celkový obraz prezentované skutečnosti, který je značný a promítá se do této problematiky. Je důležité, aby učitelé byli dostatečně vzdělávání v teoretické vědě. K tomu by mimo jiné měla sloužit literatura. Zdá se, jako by dostupná literatura byla plná témat o evoluci, nicméně často je „využívána“ právě za účelem protiargumentace kreacionistů.

²⁰⁶ HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86-005-12-7. s. 178.

²⁰⁷ HEIDEGGER, M., pozn. 206, s. 180.

²⁰⁸ ARENDTOVÁ, H. *Krise kultury: (Čtyři cvičení v politickém myšlení)*. Praha: Mladá fronta, 1994. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-204-0424-4. s. 94.

Z analýz knih vyplynulo, že žádná z knih analyzovaných v této práci není vhodná jako opora pro učitele odborných předmětů na základních školách (v souladu s RVP ZV). Hovoříme-li o učitelích odborných předmětů, máme na mysli učitele, jejichž předměty mohou a také mají filosofické rozměry, jako například biologie. Nejvíce se tomuto „blíží“ kniha *O myšlení* od autorů Liessmanna a Zenatého, která stojí na naší pomyslné ose uprostřed, ale není v ní jasné, jaké stanovisko autoři zastávají (v Heideggerově terminologii: jaké je jejich předporozumění), což může být pro účely výuky matoucí a klamné, když si sami protiřečí. Ostatní knihy a jejich autoři prezentují buď skrytě kreacionistický, nebo kreacionistický pohled.

Seznam použitých zdrojů

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-804-X.

ARENDTOVÁ, H. *Krize kultury: (Čtyři cvičení v politickém myšlení)*. Praha: Mladá fronta, 1994. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-204-0424-4.

[BISKUPSTVÍ OSTRAVSKO-OPAVSKÉ: KATECHETICKÉ A PEDAGOGICKÉ CENTRUM]. *Legislativa pro vyučující náboženství*. [online]. Biskupství ostravsko-opavské: Katechetické a pedagogické centrum, 2015. 6.s [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: <http://kpc.doo.cz/wp-content/uploads/2008/05/Legislativa-pro-vyucujici-nabozenstvi-2015.pdf>.

BLECHA, I. *Filosofie*. 4. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-147-0.

ČESKÁ REPUBLIKA. *Listina základních práv a svobod*. In Sběrka zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, usnesení předsednictva České národní rady č. 2, s. 1 Dostupné z: http://www.exekuceberoun.cz/pravni_predpisy/2-1993.pdf. ISSN 1211-1244.

EXNER, M. skripta pro potřeby oboru FIL S, elektronická verze, nepublikováno.

FÜRST, M. *Filozofie*. Praha: Fortuna, 1994. ISBN 80-7168-161-x.

HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86-005-12-7.

HEJDÁNEK, L. *Úvod do filosofování*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN: 978-80-7298-416-9.

LANE, N. *Vývoj života: deset velkých vynálezů evoluce*. Zlín: Kniha Zlín, 2011. Tema (Kniha Zlín). ISBN 978-80-87162-85-9.

LARSON, E. J. *Evoluce: pozoruhodný příběh dějin vědecké teorie*. Praha: Slovart, 2009. ISBN 978-80-7391-157-7.

LIESSMANN, K. P. a G.ZENATY. *O myšlení: Úvod do filosofie*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85619-94-6.

MAYR, E. *Co je evoluce?:aktuální pohled na evoluční biologii*. Vyd.1. Praha: Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1754-3.

MUROŇOVÁ, E. a L. MUCHOVÁ. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1.–9. ročníku základní školy*. [online]. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2004, 86 s. [cit. 2017 -05-29]. Dostupné z: <http://kpc.doo.cz/wp-content/uploads/2011/06/Osnovykvycenabozenskevychovy.pdf>.

PIAGET, J. *Múdrosť a ilúzie filozofie*, Bratislava: Pravda, 1977. bez ISBN.

RÖD, W. *Novověká filosofie II.* Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-109-9.

[ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST LEDEČ NAD SÁZAVOU]. *Výuka náboženství ve školách*. [online]. Ledec nad Sázavou: Římskokatolická farnost Ledec nad Sázavou, 2005. s. 1 [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: http://www.ledecns.farnost.cz/ostatni_soubory/zivot_farnosti/vyuka_nabozenstvi_podminky.pdf.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Vyd. 8., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-206-0.

TEILHARD DE CHARDIN, P. *Vesmír a lidstvo*. Vyd.1. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN:80-7021-043-5.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2016. s. 165 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. c2004, ve znění účinném od 1. 1. 2017 do 31. 8. 2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>.